

Неоднаковими стежками

Автор:

Іван Нечуй-Левицький

Неоднаковими стежками

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Неоднаковими стежками

I

Одного дня в третій годині вже перед обідом, Таїса Андріївна Сватківська, нудячись без роботи, стала перед образами в своїй спочивальні й почала молитись богу. Вона прочитала молитви й перечитувала з нудьги вже п'ятий акафіст, бо була дуже богобояща й богомільна. Не маючи ніякісінької роботи, вона сливе щодня ходила в монастир на службу божу або довго молилась вдома і сливе щодня перечитувала по п'ять акафістів. В просторній спальні було чисто й гарно, як у віночку. Канапка й двоє крісел були оббиті новісіньким, гарним ясним кретеном, ніби засипаним жовтуватим осіннім листом та червоними трояндами. З такого самого кретону були повішані драпіровки над білими завісами понад вікнами і над дверима. В кутку, на косинчику лисніли два образи в срібних шатах, в золотих широких рамах. В спочивальні було все нове й гарне, бо старенька Таїса недавнечко посправляла собі нову обставу: і мебіль, і завіси.

Таїса Андріївна була невисока на зріст, повненька й цупкенька. Голова в неї була сива, аж біла, але на виду вона була зовсім молода. Вона була довгобрана. Вид в неї й тепер був гарний, сливе класичний. Темно-карі чималі, довговасті очі були блискучі, але смутні, задумані. По очах було знать, що ця сива, аж біла людина,

але з молодим чудовим видом, перебула якусь велику скорботу, мала в житті якусь пригоду. Вона вже давно розійшлась з чоловіком і потім овдовіла. В покоїчку і в усіх просторних горницях було тихо, аж мертво. Таїса голосно промовляла слова молитви, неначе читала їх на криласі в церкві, як десь далеко почувся шум та ніби шелест.

«Чи не вітер оце схопивсь?» — майнула в Таїси думка й перебила її молитву.

Вона зирнула в здорове вікно на садок. Старі груші та каштани стояли непорушно. Навіть не хилиталось листя, вже пожолобляне та пожовкле подекуди. А за стінами та за дверима в далеких горницях усе щось шуміло та наче шелестіло.

В той час застукотіли десь одчинені двері... В залу ввірвався гомін та шум. Було чуть, що в прихожій завештались люде, зачовгали та зашаруділи черевиками. Таїса Андріївна згорнула золотообрізний акафистник в гарній шкурятяній оправі й поклала на косинчику під образами, а сама длявою ходою попростувала з спальні в парадові горниці. Її дрібненькі ніжки якимось ніби знехотя посовувались по смугнастому килимку-доріжці через покої. На виду і в темних очах виявилось невдоволення людини, стурбованої серед спокою й тиші, та ще й на молитві. Вона заглянула через двері в світлицю. З прихожої входила давня її знайома й подруга, полтавська дідичка Текля Опанасівна Гуковичева, висока та плечиста, а за нею прожогом вискочила її дочка Мелася, низька, присадкувата, але швидка та вертка, як дзига. Позад їх визирала горнична Мокрина, жвава та лепетлива. Усі вони втрюх разом говорили, аж тріщали, перебиваючи одна одну. Гомін розлягавсь по просторних, високих горницях, аж лунав попід високими стелями, прегарно обведеними широкими карнизамі. Обидві говорючі, веселі гості неначе сполохали мертві покої й єдину в їх живу людину — богомільну хазяйку.

— А! це ви, Теклю Опанасівно! — промовила тихим, м'яким голосом господиня, розтягуючи слова, неначе вона їх співала стиха.

— Це ми, свої, Таїсо Андріївно! Здорові були! — сказала голосно Текля Опанасівна.

— Добридень вам! — ляснула Мелася голосно, неначе стрельнула з рушниці.

Гості привітались і поцілувались з хазяйкою по тричі. Таїса Андріївна й Текля Гуковичка вкупі вчилися в Києві в пансіоні й були великими приятельками ще змалку. Вони разом вийшли й заміж. Таїса Андріївна вийшла за інженера Сватківського таки в Києві, а Текля Опанасівна — за молодого архітектора Гуковича, котрий одначе зараз покинув свою роботу в Києві й переїхав на село в жінчину державу, щоб хазяйнувать на селі, в маєтності своєї жінки. Влітку вони частенько запрошували до себе в село на тиждень або на два своїх приятелів на одпочинок та на купання.

— Чи не потурбували ми часом вас? Ви, певно, оце спочивали? — говорила Текля Опанасівна, дивлячись на Таїсин вид, неначе трохи заспаний.

— Ні! де там! Я оце тільки що домолилась богу. Прошу сідять. От і недурно цієї ночі снівся мені сон, неначе в наш садок прилетіли дві паві, та такі здорові! А за ними прилетів павич, розпустив хвоста та й кинувсь бити пав, — говорила хазяйка.

— То це, мабуть, ми ті дві паві! А павич це, певно, ваш зять Елпідифор... Як же ваше здоров'я? — спитала мати.

— Як почуває себе ваша дочка Люба? — спитала Мелася.

— А Елпідифор Петрович, мабуть, ще не вернувся з служби? — перебивала мати.

— Де ж це Люба? — допитувалась дочка. Обидві вони питали заразом, говорили голосно, по-селянській, аж лящали, неначе вони розмову вели не в горницях, а десь на городі або в себе в дворі гукали на наймитів та наймичок. Таїсу, очевидячки, вражав той ляск, те гукання серед мертвої тиші, та ще й після перерваної молитовної наприви. Вона аж супила свої чудові, тонкі та густі брови. Її закидали питаннями, неначе посипальники, що посипають на новий рік горохом та пашнею. Вона не знала, кому відповідать, і відповідала навмання.

— Спасибі... Люба десь... — вона, хвалить бога, вже не слабує... — десь пішла з візитами. Певно, затого вернеться, — говорила Таїса Андріївна, а в неї в думках ще зоставались слова з акафіста святому Миколаєві, і вона через силу добирала немолитовні слова для відповіді на обидва боки.

— Чи не слабували ви часом? Щось ви трошки помарніли, — говорила Текля Опанасівна, придивляючись до білого, трохи змарнілого виду в Таіси Андріївни.

Таісин вид і справді трохи скидався на вид в засиджених кравчих або в швачок: був і повненький, але попід карими ясними очима було знать маленькі пружечки та блідуваті смужечки.

— Я часто нездужаю, але тепер, хвалить бога, не можу нарікати на здоров'я. Люба гоне мене з хати, каже, що я засиділась, як квочка в обичайці. А я, сказати по правді, не люблю швендять, люблю сидіти вдома та не рипатись, — сказала господиня й помаленьку, дляво вмостилась в крісло, оббите ясно-вишневим плисом.

— А чом оце Андріян Кнрилович не приїхав? Як його здоров'я? — спитала хазяйка.

— Нема йому часу! — обізвалась Текля Опанасівна. — Звелів кланяться вам обом.

— Покинули тата на хазяйстві. Нехай сидить дома та доглядає хазяйства, — сказала дочка.

— Він усе порається на току, — промовила мати. — В нас саме домолочують овес.

— Чи це в вас нова мебіль? — спиталась дочка.

— Нова. Оце недавнечко обставились, — одповіла Таіса Андріївна. — Це Люба та зять так обставились.

— Ой яка чудова, художня мебіль! — крикнула мати.

— В якому магазині купували? Ой гарна ж! Ццц! — аж цмакала дочка з дива.

— Почому платили за аршин оксамиту на гардини та портъери? — додала мати.

— Дорого коштує софа та крісла? І дзеркала нові? Еге, нові? — питала, аж лящала дочка назахват і разом з матір'ю.

Таїса знов була закидана питаннями й почувала, що не може й випрочатись з тих питаннів, бо не встигала на два боки одказувать. Питання цікавих сільських лепетух кидались на неї, наче рій кусливих мух.

— Це Люба та Елпідифор зробили собі усю цю обновку. Усе старе поспродували та набрали в магазині нової мебелі.

Текля Опанасівна й Мелася зорили очима по світлиці й не всиділи-таки на місці: незабаром вони повставали з крісел, щоб гаразд придивиться зблизька до кожної нової речі, та ще й полапать пальцями.

В темно-фіолетовій сукні, висока та поставна, навіть трохи огрядна, Текля Опанасівна помаленьку подибала до дверей, стала й звідтіль, оддалік, почала оглядять нову обставу, зиркаючи своїми невеличкими блискучими очима по всіх закутках. Проти здоровецького вікна од ясного проміння в неї на чорній голові, намащеній помадою, було знать ніби срібні нитки. Але вид в неї був здоровий, свіжий. На широкуватих щоках ще було знать рум'янці, неначе вона недавнечко ходила на сонці й напекла свій вид.

Невисока, трохи широка в плечах і в тілі, Мелася була на взір непогана, але лице в неї було якесь чудне. Лобок вузький і низький, щоки довгенькі й повні, ніби вона надула їх, захопивши повітря. І те повітря роздуло їх внизу. Куценький, трохи кирпатий, кругленький носик неначе був уткнутий в долинці, а чималі товстенькі рожеві уста випнулись на широкому підборідді. Усей її вид був неначе випнутий, а більше за все були випнуті здорові подовжасті очі з чистими білками, з чудовими карими зіницями, ясні, бистрі та ворущливі. Ці блискучі, швидкі карі очі були єдиною красою в Меласі.

Мелася бігала од кутка до кутка, од одної речі до другої, придивлялась, лапала пальцями, трохи не нюхала; оглянула двоє високих, до самої стелі, дзеркал з мраморними консолями, а потім спинилась перед одним дзеркалом і видивлялась в його: оглянула свою постать, свій стан, щільно обліплений ясно-бузковою сукнею, свої розкішні темно-русі коси та все дивувалась і голосно ойкала, аж цмакала. І мати й дочка говорили разом, не спиняючись, неначе їх язики довго піснюкали на селі, а це в Києві розговілись на всі застави. Повненька, куценька Мелася не пурхала по світлині, як ластівка, а неначе котилась, ще й на ході підскакупала, мов різинова опука.

Обстава в світлиці була чудова і, вважаючи на засоби Таіси, надто дорога. Розкішна художня горіхова мебіль лисніла золоченими смужками на обідках і була оббита ясно-вишневим дорогим оксамитом. Перед столом стояла долі висока лампа на тонкому та високому підніжку, оповитому стеблом гнучкого латаття з трьома білими квітками й з трьома зеленими листками. На столику коло стіни стояли два чудові, рясні канделябри з позолоченої бронзи. Коло дверей в столову по обидва боки так само стриміли дві високі лампи; їх держали в руках чорні арапки в позолочених куценьких спідничках та поясах, в позолочених кільчастих сережках. Арапок обтілювали високі старі пальми в вазонах. На вікнах над білими прозорими завісами були почеплені гардини з червоного плісу. Плисові наддверники оповивали двоє дверей жмутами. По кутках під стінами були ніби недбайливо розкидані стільчики з двох оксамитових подушок, покладених одна на одну навхрест ріжками. На ріжках теліпались золоті китиці. На двох вікнах стояли два вазони камелії саме в цвіту: одна біла, друга рожева. Дві чудові картини художньої роботи висіли на стінах, оббитих срібними шпалерами з золотими взірцями.

Салон аж лиснів і новісінькою мебіллю, і новісінькою бронзою; лиснів чистий, навоскований паркет. Ніби цвіли свіжі квітки на чудовому килимі під столом коло канапи. Обстава була зроблена з вмінням і з великою вподобою.

— Ой яка пишнота! Усе блищить, лиснить! Усе аж сяє! Як гарно та пишно! — викрикували з дива обидві панії.

— А чому платили за аршин оцього ясно-вишневого оксамиту на кріслах та стільцях? — питала Мелася, перескочивши опукою до шести чималих фотелів, що стояли побіч стола по обидва боки.

— А чому платили за цей пліс в портьерах? — допитувалась мати.

— А які пишні високі лампи! Почім платили за лампи? — знов питала дочка.

— Дорого платили, бо мебіль художня; купували в магазині Кона, — обізвалась Таіса Андріївна, милуючись обставою.

— Певно, в Елпідифора кишені дуже позапорожнювані грішми! — промовила Текля Опанасівна.

— Ой, певно, це все недешево коштує! — обізвалась Мелася.

— Та це, сказати по правді, я продала свій дерев'яний домок, свою халупку та половину грошей оддала за довги, а за другу половину посправляла оце все, щоб обставити кімнати і гарно, й естетично, бо й сама люблю усе гарне, і молоді люблять незгірше мене усе пишне. Такі вже вони обое вдались на вдачу.

— Така пишнота, така краса, що аж мене взяла хіть обставити свої кімнати трохи краще. В мене ж дві дочки на виданні, — стиха промовила Текля Опанасівна.

— То й обставмо! Чому ж пак і нам не обставити покоїв? В нас в горницях усе таке старе та не модне, що й сором буде, коли часом ненароком будлі-хто заскоче до нас з Києва, — сказала Мелася.

— І обставили б, та грошей бігма теперечки, — сумненько промовила мати.

— Адже ж купують у нас десять десятин наші мужики... То продаймо та й обставимо хоч світлицю та кабінет.

— Нехай лишень перше подумаємо та поміркуємо з татом, та вже потім, може, й зробимо діло, — сказала з задумою мати.

— А чого тут довго міркувать? Маємо доволі грошей в кишені, то таки зараз принаймні хоч наберім на оббиття та на гардини чи оксамиту, чи отакого самого гарного плису, — сказала Мелася.

— І то гаразд: щоб по двічі не тарабанитись до Києва, — обізвалась Текля Опанасівна, трошки подумавши.

— Авжеж понабирайте зараз! Нема чого длатись та гаятись, бо, може, оце несподівано женихи шуть у хату! — промовила Таїса Андріївна.

— Що правда, то не гріх! — одповіла Текля Опанасівна.

— Як ми скінчили оцю обставу, то Елпідифор зараз покликав фотографа, і він поздіймав картинки з світлиці: одну просто од дверей, другу з отого куточка, третю з отого, а четверту з його кабінету. Це все на пам'ятку, — промовила

наївно, по-дитячому Таїса Андріївна, — бо молоді обое люблять ті куточки, де сиділи вкупці та милувались... Це на приймну згадку в дальші часи. А ось ходім лишень та подивіться, як зять обставив свій кабінет. Варто теж подивитись! В його теж багато вподоби, як і в Люби. Ой як він любе пишноту, як він любе все гарне! То вже йому, певно, бог так дав.

Таїса Андріївна повела гостей в кабінет. І в кабінеті була обстава так само багата й зовсім не по Елпідифоровій кишені. Серед кабінету стояв довгий писальний стіл з неполірованої дубини, чудово поцяцькований вперемішку горіховим та червоним деревом. По обидва боки стояли качалки-крісла, навкруги оббиті червоним плисом. Далі стояла дорога кушетка. По стінах були почеплені чудові полички для паперів, облямовані золотими торочками. Скрізь були порозкидані дзиглики та стільчики. І нігде в кабінеті і в покоях не видно було ні однісінької книжки, навіть для людського ока, як інколи кладуть в багатих світлицях по столах.

І мати, і дочка, та й сам Елпідифор ніколи ніяких книжок не купували й не читали. Провадили вони часом розмову за театр, за артистів та театральні модні вистави, а найбільше за модні оперетки, котрі доводилось їм бачить. І в цьому була уся їх просвітність...

— Ой прехороша обстава! І тут хороше! — говорила мати.

— Що гарно — то гарно! Та з яким розумінням та вподобою усе дібрано! Яка тонка, аристократична вподоба в Люби! Як вона в цьому знається! — лепетала Мелася.

— О! що вона в цьому багато тяме, то тяме й справді. Так, певно, їй бог дав. Вони обое такі артистичні на вдачу, що їм обом тільки найкраще та найдорожче припадає до вподоби, — сказала Таїса Андріївна, трохи слабка на розум зроду.

Таїса й її дочка справді добре знали в дорогому й гарному, бо... з оксамиту та з шовку й не вилазили. Тільки влітку мусили з цього вилізти, бо в оксамиті було занадто гаряче та душно.

Надивившись всмак та намилювавшись новою обставою, вони вернулись до світлиці та все лепетали, оглядаючи вдруге кожну річ.

— Чи це в вас і рояль вже... ніби не той? — спитала Мелася.

— Авжеж не той, бо новий. Люба без музики не може животить. Страшенно любе грати! Певно, так бог дав їй. А я купила новий рояль, бо старий був не дуже підхожий до нової обстави: дуже заялозений. Все в горницях було нове, усе лисніло, тільки рояль стояв замурзаний, неначе замурзане мужичиня між паненятами.

Гості все питали, що коштує кожна річ з обстави. Трата грошей була велика, без міри, й, очевидячки, не по засобах Таіси Андріївни та й самого Елпідифора.

— Мусила продати свій домок і не пошкодувала грошей. Бажалось мені таки догодити дітям, щоб пожили в добрі та гаразді. Але Елпідифор постачає й настанчить на наше вдержання, на прожиток і на квартиру, — казала Таіса Андріївна, — в його засіб таки чималий.

Рипнули двері в прихожій: то верталась з візитів Таісіна дочка, Люба Павлівна. Уздрівши через одхилені двері приятельок, вона, не роздягаючись, вскочила в гостинну.

— А! це ви! Яка я рада! — гукнула Люба ще в дверях. — Добридень вам!

— Доброго здоров'я! Як живете? — гукнула Текля Опапасівна й пішла назустріч Любі.

— День добрий! день добрий тобі, Любко! — гукнула Мелася й, поскакавши опукою, випередила маму, вхопила в руки Любу, пригорнула міцно до себе й почала без ліку цмокати її, аж високі страусові білі пера на капелюші в Люби тряслись та коливались.

— Як ти, Любко, поздоровшала та покращала! — сказала Текля Опанасівна, сливе силою видираючи Любу в Меласі й цілюючи її наперемінку то в одну щоку, то в другу.

— Де це ти, Любко, так барилась? — спитала Мелася.

— Та оце, користуючись тим, що надворі година, поробила візити, бо була багатьом винна цього добра.

— І, мабуть, усі візити поробила? — обізвалась Текля Опанасівна.

— Кому ж робила візити? — спитала Мелася.

— Ой не всім! В мене цього довгу повнісінько, — ледве встигала Люба відповідать. — Оддавала візити багатьом. Зараз розкажу, потривайте! От я роздягнусь!

Люба миттю кинула на стілець чорне оксамитове пальто, а капелюш з здоровим білим страусовим пером поклала на кріслі, неначе посадила якусь райську птицю, що кивала крилами. Та птаха все кивала крилами, а Люба сіла й усе навіщось моргала довгими бровами.

Люба була трохи схожа на матір, але в неї був ширший вид і трохи більші, жваві та веселі карі очі. Вона була сливе кругловида. Виразні уста з ямочками, повненькі й рожеві, були випнуті й надзвичайно гарні. Невеличка на зріст, але повненька, як огірочок, з розкішними, чепурно зачесаними кісьми, з чорними, дуже примітними бровами, з повненькими напудреними щоками, Люба була дуже гарна й показна, сливе красуня. Темно-бузкова шовкова сукня, з ясно-жовтими делікатними кружевцями та брижами на маніжці, дуже приставала до лиця.

Люба перейшла світлицю. Дорога шовкова сукня на їй спочатку зашелестіла, а потім неначе засвистіла. Вона сіла в крісло, а шовкова сукня все шелестіла на їй, як тихо й приємно шелестить осінне цупке кленове листя на дереві, черкаючись обоспільно одно об одно в жовтій гущавині. В вухах заколивались золоті сережки; ясно замиготіли в сережках два чималі алмазики, ніби зайнялись дві іскорки по обидва боки чудової голови. Люба, з чорними блискучими очима, з чорними різкими бровами, скидалась на гарну грекиню або волошку.

Врівні з нею Мелася одразу неначе зблякла й полиняла, і попоганшала, навіть здавалась нечепурно прибрана через свої тоненькі пачоси русявого волосся, що завжди теліпались в неї кругом товстенької, цупкої короткої шиї.

Серед ясної, новенької обстави сама Люба, в бузковому делікатному дорогому убранні, з золотою брошкою на шиї, в золотих браслетах, і справді здавалась молодою, котра недавнечко повінчалась і обставилась навкруги усім новісіньким. Тим часом вона вже прожила з першим чоловіком вісім рік, бо вийшла заміж дуже молодою, ще як їй було всього шістнадцять рік. Один немолодий дідич, котрому вже минуло сорок п'ять год, дуже вподобав Любу, як вона була ще в четвертому класі гімназії. З п'ятого класу вона вийшла заміж, а через вісім год чоловік остогид їй, а вона, через свою вередливу вдачу, остобісіла чоловікові так, що він згодивсь з дорогою душею дати їй розвід. Після гучного панського життя в його Люба й мати жили років зо два в невеличкому своєму домикові тихо та мирно, доки не трапивсь другий зять, Елпідифор Петрович Ванатович.

Люба жила з Елпідифором невінчана, бо він так само розійшовсь з своєю жінкою. Мати поблагословила їх шлюб і сама перейшла жить до зятя. «Любіться, милуйтеся, мовляв, як голубів пара, коли між вами є щира любов, та й... мені самій нема де прихилиться». Декотрі знайомі дами одкаснулись од їх, перестали бувать у їх і не запрошували до себе. Але таких було мало. Решта знайомих, більше ліберальних, не одцуралась од їх і одвідувала, як було й передніше.

— А чом же оце ви не взяли Ліди? — спитала Люба в Теклі Опанасівни.

— Та тим, що вона сама не дуже зохочувалась їхать з нами. Сидить там за своїми вченими книжками. Усе щось човпе в книгах та й човпе. Як побула на вищих курсах в Петербурзі два роки, то так вп'ялась в ту науку, що й одірвати її од книжок трудно, — сказала Текля Опанасівна.

— Вона здається, така вже зроду, на вдачу, — обізвалась Таїса Андріївна. — Я пам'ятаю, що вона й змалечку все було падкує коло книжок.

— Де ж це ти була так довго з візитами? — спитала Мелася в Люби.

— Обійшла з десятків чи й більше знайомих. Була в Крупницьких, Улашинових, в Куликовського. І знаєте, мамо, кого я стріла дорогою? Отого наврочливого Лисинського! Як тільки він мене питає за здоров'я, то зараз і наврочить, бо в мене другого дня заболить живіт доконечне!

— І мене, як тільки він питає за здоров'я, то ввечері або другого дня доконечне будуть стиски в грудях, бо я трохи ядушна, — сказала Таїса.

Мелася не вірила в ті уроки й засміялась: вона добре знала, що Любі до випещеного та викоханого панського тулуба неначе хтось приставив голову сільської баби, повну усякових забобонів.

Люба почала оповідать і про Крупницьких, і про Улашинових, і Куликовських, і про Ковальницьких. Оповідала вона гарно й з найменшими дріб'язками: і як вона дзвонила в дзвоник коло дверей, і як входила в покої, кого застала вдома, кого ні, і як застала в покоях. Розказала вона, що в кого говорилось, як хто був убраний. Вона оповідала з таким палом та красномовністю, неначе писала язиком цікаві газетні фельетони. Цим сливе щоденним оповіданням про візити, стрічі на улиці та міські слухи вона розважала свою дурненьку рожденицю, котра сиділа вдома й з нудьги тільки й читала перед образами по п'ять або й по шість акафістів щобожого дня. Мати розважала себе доччиними оповіданнями й дуже любила за це свою доню. В розмовах за убрання, за моди, в оповіданнях за знайомих, за міські скандали, за чиєсь залицяння минали в їх дні за днями. Іншої розмови в їх не було. Люба була лепетлива на язик незгірше Меласі, тільки лепетала не так швидко й не таким крикливим голосом, як Мелася. В неї голос був багато м'якіший і приємний.

— Ото була мені okazія в Мальченків! Подумайте собі! Дзвоню я. Виходе горнична й одчиняє мені двері. Я роздяглась та й одчиняю двері в світлицю. Коли зирк! Коло дверей груба розвалена до половини. Кахлі валяються суспіль на підлозі коло порога. Тутечки ж стоїть шайка з глиною та з вапном. Мулярі ляпаються, як мазальниці. Скрізь насмічено, поналивано. Я спохвату шелесть просто на ті руїни! Зопалу та спохвату трохи не вступила в калюжу. Вийшов Мальченко та мерщій подав мені руку. А я підобгала сукню та й перестрибнула, неначе на улиці через багно...

— Ото яка халепа! Чи не задрипала часом шовкової сукні? — обізвалась Таїса Андріївна.

— З візитами буваєш, то стикаєшся з усякими людьми й з усякою несподіванкою, — лепетала далі Люба. — А в Куликовських яка okazія мені трапилась... Подзвонила я, — мені зараз і одчинили. Питаю в лакея: «Чи дома пан та панія?» Каже: «Дома». Я, не ждучи довго, одчиняю двері та прожогом в світлицю! Аж якийсь тонкий та довгий панок в одних сорочках, з сигарою в зубах, як угледів мене, як дремене і як стрибне навтікача в двері! Дивлюсь, — в гостинній мебіль не та. Скрізь безладдя. Усе порозкидане. «Що це за диво? — питаю я в лакея. —

Це ж житло Куликовських? їх нема, надісь, дома?» — «Та Куликовські оце напередодні перебрались на третій етаж, — каже лакей, — а сюди перейшли Нестеренки».

Мелася зареготалась. Обидві матері осміхнулись.

— А знаєте, що Маруся Ключківська вже виходе заміж? Я й жениха застала в їх, — лепетала далі Люба.

— Невже? — аж крикнули усі разом.

— Виходе! Оце незабаром і вінчатимуться, — сказала Люба.

— Ота кирпата та жовтогаряча на виду виходе заміж? — аж писнула Мелася й з дива аж очі витріщила. Її трохи брали завидки, що «жовтогаряча» Маруся, багато молодша за неї, похопилась знайти собі жениха.

— Таке м'яло! таке мурло! — крикнула Текля Опанасівна.

— Таке одоробало і виходе заміж?! Це диво та й годі! — обізвалась тихо Таїса Андріївна.

— Таке опудало, що ним тільки б горобців в коноплях лякать! — ляснула осудлива й зависна Мелася.

— Таке неповертайло виходе заміж... бо в неї багацько грошей. Ще й жених її непоганий, — сказала Текля Опанасівна.

— Якби приставить йому довшого носа та трохи пообтинать ножицями здорові вуха, то, може, тоді й був би гарний, бо... він капловухий, — сказала Мелася трошки з злістю. — Я б зроду не пішла за його заміж.

— Диво та й годі! — промовила Текля Опанасівна й насилу вдержала зітхання, що Меласі вже стукнуло двадцять сім год, а вона ще й досі дівує й не знайшла собі навіть і капловухого жениха.

— А оце, вже вертаючись додому, зостріла на Хрещатику мадам Позаторіцьку, жінку нашого доктора. Яке чудове осіннє оксамитове пальто привезла їй з Відня одна приятелька! Сизо-сизо-сіре, довге аж до землі й навкруги облямоване білими страусовими перами поза шиєю й по полах аж до самісінького долу, — розказувала Люба й малесенькими ручками обвела себе поза коміром і до самого долу.

— Як гарно! — сказала Таїса Андріївна.

— Ой! не дуже! — обізвалась Текля Гуковичева.

— Справді не дуже гарно, а більш того що погано, — сказала Мелася. — Це щось схоже на епітрахіль або на дияконський орар. Якби ще до цього дати в руки кропило й кадило, то з Позаторіцької вийшов би протопоп, що ладен зараз заспівать алилуя. Я зроду-звіку не наділа б такого пальта з епітрахілем...

Богобояща Таїса Андріївна була зобиджена Меласиною легковажністю, неповажанням епітрахилів та орарів і насупилась.

Мелася опам'яталась і прикусила язика. Вона й забулась, що хазяйка та й її мама дуже богобоящі й трохи навіть клерикали. Сама Мелася була матеріалістка, зовсім не прихильна до церкви та до батюшок.

— Любо! а скажи, будь ласка, яка теперечки мода на осінні капелюші? А покажи лишень нам модний журнал! — сказала Мелася.

Люба побігла в кабінет і винесла звідтіль три останні номери модного паризького журналу. Усі чотири дами вхопили номери й кинулись до їх, як бджоли до меду. Вони переглядали малюнки й усякі зразки суконь і, очевидячки, гралась цим, як діти ляльками. Награвшись донесхочу, гості знов розпитували про своїх київських знайомих, перебирали їх усіх язиками до останньої людини. І недобре гикалось в той час деяким їх знайомим в Києві.

— Чи ви знаєте, що стара Борковська насилу вже володає руками й язиком? Мабуть, незабаром вмере, — сказала Люба.

— Яка ти, Любо, добра! І недужими цікавишся, — сказала Текля Опанасівна.

— О, моя Люба, господи, яка добра! — обізвалась мати. — Вона знає, хто тільки слабує з наших сусід, — сказала Таїса Андріївна.

— Хоче одвідувати їх чи, може, й сидить коло недужих? — спитала Мелася. — Я б зроду не сиділа коло слабих... Якби мені заманулось добродіять, то я знайшла б для себе інший спосіб добродіяння, тільки не цей.

— Ні! — обізвалась Таїса Андріївна. — Люба дуже боїться слабих, але через телефон щодня розпитує, як почувають себе недужі: чи їм получчало, чи погіршало.

Люба й справді була почутлива й добра, але в неї спочування до слабих було тільки на язиці. Правда, що вона розпитувала за слабих знайомих, знала, кому получчало, кому погіршало, хто на що кородиться, але тільки задля того, щоб за це все базікати по гостинних, як за новинки в місті.

Люба знялась з крісла й швиденько почимчикувала до кабінету. Незабаром вона винесла двоє гарненьких віялець з золотими китичками коло держалн.

— Дивись, Меласю, які тепер носять чудові віяльця! Це мені вчора приніс Елпідифор, вертаючись з служби.

Люба розгорнула одно віяльце. Мелася — друге. Віяльця були схожі на павичеві розпущені хвости з сизо-зеленими очками навкруги, а середина уся була суспіль устелена в одному — чудовими фіалками, а в другому — квіточками жасмину.

— Ой які чудові жасмини та фіалки! Ніби аж пахнуть! — теревеніла Мелася й навіщось притулила до носа жасмини, буцімбито вона вважала на їх, як на живі квітки.

— Купив тобі Елпідифор, бо тебе любе, — промовила Текля Гуковичева.

— Любе її так, що сливе щодня геть-то вже втрачається. Коли не вертається з служби, то конче заскоче в магазин та й принесе Любі будлі-який подарунок: чи якісь дивовижні парфюми, чи статуйку, чи фаянсові квітки, — сказала Таїса Андріївна й показала малесенькою ручкою на карниз каміна й на тоненьку, гарненьку й височеньку етажерочку коло каміна.

Камін по карнизі навкруги був ніби обліплений статуйками з гіпсу, з фаянсу та бронзи. Там випнулися три білі грації коло блискучого фавна з сопілкою, а далі стрибав, неначе хвицавсь ракотицями рогатий сатир, приграваючи на дудці з очерету; а коло його німфа вилізла з води, ніби з купання в ванні; за нею борикались та войдувались два борці, розтягнувши без сорому довгелецькі ноги. По обидва боки каміна на вуглах стояли дві заголені вакханки, піднявши вгору руки й випинаючись в танцях.

— Дивіться! Ото він її так любе! Так любе, так любе, що ой-ой-ой! — сказала Таїса Андріївна й не спромоглась висловити свої думки та розвинути її, бо була твердувата на тямку й геть-то небагата на думки, як і її донька Люба. — Так... так вже їй бог дав, — закінчила вона свою некрасномовну розмову.

При цих маминих словах Люба крутнула головою, запишалась кокетно й прижмурила очі, нібито вона уявки бачила перед собою Елпідифора й залицялась до його. В цьому була уся її сила й ніби призначення самого її життя на світі.

— Чи Елпідифор Петрович вже розвівся з своєю жінкою, чи ще й досі тягнеться ця справа? — несподівано спитала Текля Опанасівна.

— Ні, ще не розвівся, і йому з цієї причини не можна вінчатись з Любкою. Як він вподобав мою Любку, то радив розвестись з чоловіком, а сам обіцяв розвестись з своєю жінкою й зараз хотів повінчатись з Любою. Але його жінка зосталась жити в Петербурзі й наче затялась не давати йому розводу. Вона, як кажуть, непогана й молода. Не хоче брати на себе провини, бо, мабуть, і сама ладна вийти заміж і, певно, хоче, щоб Елпідифор взяв на себе провину, — сказала смутним голосом Таїса Андріївна.

— Оце так штука! Доведеться Любці жити з ним невінчаною, — сказала Гуковичева.

— А певно! Нехай поживуть, коли вподобали одно одного. Аби вона була щаслива. А мені байдуже за все. Отак, як бачите! Нема й не було мені щастя на віку... Не йдеться мені та й годі! Недоля моя! Певно, так мені бог дав, — сказала Таїса Андріївна з журбою в голосі.

— Що не поталанило вам, то це правда, — смутно обізвалась Текля Опанасівна й похилила голову.

— Жила я з своїм чоловіком в достатках. Засіб в нас був великий. Робили ми навіть збитки. Я держала дорогого кухара. В нас на обід було по чотири потрави щодня. Мала я свої коні, свій екіпаж. Ходила в шовках та оксамитах, прибирала свою Ганю й Любу, як вбирають дітей в аристократів. Я жила, як у бога за дверима. Небіжка мама й економка всього доглядали. Я нічим не пиклювалась і не клопоталась, тільки гостей приймала. Але мій чоловік розкохав мене, почав гримать, що я марную гроші, а далі розпився, посваривсь зо мною, зійшовсь з отією... та потім згодом зовсім розледащів. Терпіла я, терпіла, доки терпець не ввірвавсь. Мусила я його покинути, а він зовсім розпаскудивсь та й помер. Недоля моя та й годі! Ще добре, що в добрий час, заздальгідь, я купила дерев'яну халупку. Принаймні мала собі пристановище.

— Не треба б було продавати того домка й тепер, — обізвалась Текля Опанасівна практичним тоном.

Але Таїса Андріївна неначе не чула її й тягла далі своє нарікання на свою недолю.

— Ще мое щастя, що Любку вподобав орловський дідич Межов і оженився з нею! Жили ми в його селі. Він був ніби й заможний. І село в його було чимале. Неначе й знов осміхнулась до мене доля. Люба була прихильна до його, бо вона любе не молоденьких паничів, а людей літніх, поважних, то й привернулась до його. Знов ми зажили в достатках. Жили ми взимку в місті, влітку — на селі. Межов був веселий, любив еднатись з людьми й боявсь нудьги, як татарви. В нас усе були гості та карти. Але й цей ні за що ні про що взяв та й одкаснувсь од Люби. Село спродали за довги, а він пішов по дідичах економом. Знов недоля моя! Отак, як бачите!

— Одже ж тепер вам знов поталанило. Не журіться та не впадайте в тугу, — сказала Текля Гуковнчева поважним голосом.

— Поталанило ніби оце вже втретє, та от і недоля моя: Елпідифорова жінка обіцялась розвестись, а тепер стала гопки. «Не хочу та й не хочу!»

— Певно, вона людина не в курячим розумом, — сказала Мелася ніби навмання.

— Підождіть трохи, може, справа якось сама направиться. Може, його жінка вмере.

— Де там! Там така гладка, здорова та жвава, що й нас усіх переживе. Її рід дуже живучий: ще й досі живуть її батько й бабуся.

Тим часом Люба вийшла з Меласею в гардеробну кімнату, щоб передягтись і скинути дорогу візитну сукню та одягтись в простішу. Гардеробна кімната сливе уся була заставлена здоровецькими шафами.

— Оце позавчора я справила собі нову ротонду, та не знаю, чи вона гаразд пристає мені до лиця, — сказала Таїса Андріївна до Теклі Гуковичевої, одразу забувши за свої нарікання на недолю.

— А покажіть! Ходім та подивимось! — веселенько промовила Гуковичева.

Вони встали й повагом почвалали до гардеробної. Таїса й Люба одчиняли шафи, неначе тим грались. Довга гардеробна на взір була схожа на бібліотеку. По обидва боки щільно стояли здорові й маленькі шафи, придбані Таїсою ще в луччі часи життя. В самому кутку стояла Любина шафа, завширшки трохи не на сажень. Далі стояла така сама здоровецька шафа мамина, ще далі — гувернанчина, а там далі — шваччина шафка. А проти їх стояла знов Любина шафа та опрічна Елпідифорова шафа, така сама завальна, як і Любина. Елпідифор був пещений петербурзький джигун та франт і кохавсь в убранні незгірше своєї Любки й тещі. В його шафі одежа не висіла на кілочках, а ніби стояла: була напнута на шаранги та на хрещаті підставки, неначе ризи та стихарі в ризниці. В шафі ніби стояв довгий рядок Елпідифорів: один Елпідифор — в блискучому, дорогому мундирі, другий Елпідифор — в сіртуку, далі стояли Елпідифори то в піджаках, то в пальтах. Один Елпідифор був ніби позолочений, другий — чорний, третій — рябий, четвертий — сірий. Нанизу в шафі стояли ботинки та повишивані золотом туфлі. Здавалось, ніби од стоячих Елпідифорів хтось пообтинав ноги. На дні вповодж шафи лежав ніби сповитий повивачем в простирядлі Елпідифор: то лежала його шуба, завинута в простирядло.

Одна половина Любиної шафи була одчинена. На зачиненій половинці дверей шафи лисніло дзеркало на всю довжину дверець. В дзеркалі одбивалась Любина постать. Здавалось, ніби дві Люби заглядають то в шафу, то зиркають часто одна на одну.

Коло надвірної стіни, між двома вікнами, стояла окроми шафка, як цяцька, з дзеркалом знадвору на всі дверці, що одчинялись на один бік. Це була шафка

мамина. Мама зросла на Волині, в Луцьку, в сім'ї небагатого урядовця. Де вже вона набралась тієї симпатії до гардеробних опрічних кімнат та дзеркальних шаф, — за це один бог відає. Здавалось, ніби вона була не буржуазка родом, а якась волинська польська графиня й зросла й вік звікувала серед аристократичної обстави. І мати й дочка через свою гарну та ще й кокетну вроду добули собі й багатеньких чоловіків, і шафи з дзеркалами, і оксамити та шовки, і усю догоду в житті. Але про їх знайомі казали, що вони обидві — дві чудові бонбоньєрки для конфетів. І мати й дочка тільки й знали, що «подай та прийми», та вбери, та повези в театр або в гості, та наклич до їх гостей; щоб хтось на їх дбав, панькався з ними, щоб любив їх, падкував коло їх, аж розбивавсь, сам пиклювавсь за все. Щоб робити якусь роботу — це було не про їх писано. В їх руках зроду ніколи й голки не було. Вони ніколи не вишивали навіть подушок, як інші гулящі панії, і мати й доня були ніби два куці пишних рож центифолій, викоханих на добромu ґрунті, котрі тільки те й знали, щоб їх поливали дощі, кропила роса, щоб їх хтось поливав, та доглядав, та милувавсь ними. Випещені змалку, як дуже мазані дітки, ці обидві красуні вийшли ліниві, ледачі, не здатні ні до чого. Краса була для їх обох і долею, і недолею...

II

Задзеленькав дзвоник коло парадних дверей голосно, шпарко. Хтось сіпав ніби з великою нетерплячкою, бо дзвоник неначе аж кричав. Любка впізнала той ніби крик дзвоника, кинула нову спідницю, котру показувала приятелькам, і мерщій побігла до гостинної.

— Це, певно, Елпідифор йде з служби, — сказала Таїса Андріївна і, зібгавши Любчину спідницю жужмом, кинувши її, швиденько почимчикувала дрібненькими ніжками до світлиці. Її повненька постать заколивалась на ході по-качиному.

Мелася почепила спідницю, огляділа себе в дзеркалі, причепурила трохи голову і, зачинивши шафу, покатала й собі до світлиці. За нею, неначе навздогінці, пішла й Текля Опанасівна.

Люба кинулась в прихожу, обвилась руками кругом Елпідифорової шиї й вп'ялась в його рожеві уста, неначе пявка. Незабаром поважно вступив в світлицю Елпідифор Петрович Ванатович, неначе йшов і... ніс свою особу.

То була й справді особа. Високий на зріст, рівний, як стріла, широкий в плечах, тонкий станом, трохи довгобразий, рум'яний на виду, з темно-русявими кучерями, з блискучими карими очима, Елпідифор і справді був випещений красунь. Високе чоло, обрамоване русявими кучерями, подалось трохи назад і надавало величності його постаті. Довгі бурці звішувались по обидва боки, як у петербурзьких бюрократів, а вуса закручувались трохи вгору й розсипались ніби промінням по бурцях. Щоки були рум'яні. Уста були повні й червоні, як калина. На випнутих грудях за жилеткою червоніла хусточка, закладена на білій лиснючій маніжці. Мундир, золоті широченькі погони на плечах, рівна постать та бадьористість надавали йому офіцерський вигляд, і плечі, і в'язи, і стан були надзвичайно рівні, бо... він затулявся в цупкий горсет, а кравець намощував під мундир вати на плечах і потроху на грудях, щоб груди випинались.

Багато часу вранці гаяв Елпідифор на своє вбирання та чепуріння перед дзеркалом. Зачинившись в кабінеті, він фарбував вуса, вишукував сивенькі волосинки на голові та на бурцях, зарум'янював та вирівнював на щоках нерівний, плямуватий природжений рум'янець, замазував пудрою кожний малесенький прищик, кожну плямку та цятки ластовиння на лиці, кожну цятку навіть на шиї, на вухах. В той час нікому не можна було входити до кабінету. Він гримав на тещу й на Любку, щоб вони не вештались в кабінеті та не заважали йому буцімбито переглядати папери. Слуг він так само ганяв з кабінету, кричав, лаявся і трохи не давав попотилишників.

Елпідифор Петрович був син київського урядовця. Його батько перейшов на службу в Петербург ще як він був в середніх класах гімназії. В Петербурзі він довчився в гімназії й скінчив науки в університеті. Там він і на службу пішов по канцеляріях, потім недовгий час служив в Вятці та в Пермі і знов вернувся до Петербурга. У Київ його прислали на значне місце: він був начальником над тюрмами в губернії.

Елпідифор по-офіцерській цокнув закаблуками, привітався до гостей, не згинаючи цупко стиснутого горсетом стану й навіть не повертаючи голови. На його устах майнув осміх до гостей, буцімто він був ім дуже радий. Але той осміх був удаваний. Цьому столичному урядовцеві не дуже припадали до вподоби обидві провінціальні лепетухи через їх язик та «сільську вульгарність», як він казав Любі потаенці од мами.

Дами посідали в крісла. Елпідифор Петрович побіг в прихожу й виніс звідтіль заупку. Він розгорнув її й подав Любі чудову бронзову бонбоньерку, повну кондитерських конфектів, на взір ніби малини, горішків, ріжків та усяких гальок.

— Це тобі, Любо, презентик. Иду я Хрещатиком, а в вікні кинулась мені в очі оця чудова скринька, уся прозора, ажурна, ще й на ніжках. Я й згадав за тебе, — сказав Елпідифор.

— Спасибі, спасибі! Яка чудова скриньочка! ніби плетена з бронзи, всередині обкладена червоним папером, чи то пак... атласом. Гарненька річ! — сказала Люба й кокетно крутнула головою, ще й липнула очима на Елпідифора, неначе блискавку кинула.

— Прехороша, художня річ! — сказала Мелася, вхопивши в руки скриньочку й оглядаючи її зверху і зсподу.

Елпідифор Петрович не пішов, а неначе посковзнувсь по лиснючому паркеті, вхопив стілець, ніби кинув його перед столом і сів насупроти паній поруч з Любкою. Усе це він зробив плавко, жваво й зручно, неначе проворний молоденький гусарин-аристократ.

Лиснючий гарний салон приставав до випещеного та підмальованого Елпідифора, а він своєю постаттю прикрашував салон. Цей столичний урядовець неначе вродився й зріс серед розкішної обстави якогось багатиря мільйонщика або й магната. Панії, очевидячки, милувались ним і його делікатними манерами. Люба крутила головою та пускала очі під лоб або зиркала ними скося на Елпідифора й при його незначних жартах сміялась веселенько, дрібненько, але роблено, неначе сипала срібним горошком та перлами по склі.

— А знаєте, з ким я оце стикнувся в кондитерській?

— З ким? Може, з мадам Оноре? — спитала Люба.

— З товстулею Загірньою. Вхожу я й беру оцю бонбоньерку з прилавка. А вона саме тоді коло прилавка вибрала коржики та пирожні й складала в кошик. Але почувши мою розмову, це неповертайло раптом обернулось до мене, та так незручно крутнулось, що зачепило кошик з пирожними. Кошик гепнув додолу, — коржики й порозкочувались, а кремові пирожні — лягнули та й розлізлись

квашею по підлозі. А ця шерепка як загвалтує: «Ой-ой-ой! оце клопіт! оце так оказія! Ох лишенько! Певно, позамазувались усі. Ото яка шкода!..»

— Хі-хі-хі! хи-хи-хи! — пустила сміх горошком Люба, ще й головку одкинула назад, щоб показати білі зуби.

Мелася теж зареготалась. Обидві матері й собі засміялись. Панія Загірня була в їх сміховищем.. Елпідифор завжди піднімав її на смішки та на жарти і цим тішив своїх паній.

— «Ой, горенько мое!» — передражнявав далі Елпідифор панію Загірню й показав, як вона розчепірила пальці та присіла, щоб повизбирувати в кошик накуплені ласощі, і як вона все бідкалась та охала.

Елпідифор вмів штучно передражнявати людей, бо був на вдачу штуккар. Він навіть малював на знайомих і дам, а найбільше на череватих і вагітних, дуже смішні карикатури: то задирав їх кирпаті носи вгору, то приставляв їм здоровецькі животи, то закопильовував спідні губи, то розтягував сухорлявих на зразець драбини та чаплії. Під однією підписував: «Сарра Бернар у Києві», під другою — «Папісса Пія ІХ на Подолі». За це панії не дуже любили його й трохи боялись. Малюнки, дуже вдатно й штучно намальовані, ходили по руках і розважали знайомих.

Текля Опанасівна й Мелася встали.

— Час нам йти! — сказала Текля Опанасівна до дочки.

— О, не час-бо! Ми вас не пустимо без обіду, — промовила Таїса Андріївна.

— Зроду-звіку не пустимо! — крикнула Люба і вхопила Меласю за руку.

— Та ви ж для нас не готували нічого зайвого на обід! Ми гості випадкові, — сказала мати.

— Нічого — те! Наша куховарка настане їжі на всіх нас. Сьогодні в нас готують чотири потрави. Настачимо поживку на вас обох, — просила стара хазяйка.

Люба нахилилась до Меласі й пошепки на вухо сказала:

— Сьогодні в нас обідатиме одна цікава особа. Мишка Уласевич, — може, й жених трапляється тобі... Принаймні побачиш. Дуже цікава й весела особа! Зостанься-бо!

— Знаю вже, знаю, що то за секрет ото шепочеш! — обізвалась мати. — Зоставайся на обід, Меласю! Не будеш жалкувати! Ми запросили на обід нашого завсіднього партнера й давнього знайомого. Дуже весела людина. Варто познайомитись і подивитись.

Текля Опанасівна й Мелася й не одмагались і одразу згодилились на ті запросини. Буваючи у Києві, вони так вилічували та приганяли свої одвідинн, що в одних знайомих потрапляли саме на обід, в других — на вечірній чай, в третіх — на сніданок, бо напевно, знали, коли і в якій годині в якому домі буває снідання, коли обід або підвечірок чи вечеря. Це робилось ще й задля того, щоб розважить себе, щоб набалакаться всмак і дізнатись за міські новини.

Любка встала, подріботіла в кабінет і винесла звідтіля скриньочку з дорогими цигарами. То був вже її презент для Елпідифора. Ці презенти, теж не дешеві, Люба постачала своєму милому за вакханок та фавнів з кишені своєї мами. Останнє добро, — остання халупчина, як казала її мама, неначе розсипалась в їх руках по цеглині та деревині до решти. Сам Елпіднфор не дуже квапивсь постачать грошей на сім'ю. Він доставав на рік кілька тисяч карбованців, але ці тисячі теж якось розставали в його гарячих руках і крапали дрібним дощем крізь пальці та золоті перстні. В його все була недостача в грошах. Він любив грати в карти та часто загулювавсь з веселим товариством. Грав він в карти дуже погано. Гроші в його витрушувались та розвіювались, неначе полова на вітрі. Таісі Андріївні доводилось частенько докладать на хазяйські потреби та на своє убрання з остачі тієї ж халупчини.

Елпідифор взяв скриньочку з цигарами, захопив дрібненьку Любину руку з пальчиками, сливе суспіль обнизаними золотими каблучками та перстнями, і, потягши вгору до своїх калинових уст, цмокнув ніби на льоту.

По світлиці пішов важкий, але приемний наркотичний дух дорогого курева. Таіса Андріївна любила той дух і простягла вгору свій чудовий, ніби виліплений носик, ловлячи той смачний димок цигари. Вона стулила папіроску й сама закурила.

Текля Опанасівна одхилила рукою простягнуту до неї скриньку з тютюном: вона не курила й навіть несприятуче позирала на хазяйку, що пахкала димком просто на її обличчя.

Елпідифор кутив і оповідав про своїх знайомих та їх деякі смішні вчинки, про випадки того дня на службі. Добра цигара ворушила його нерви, надавала охоти до розмови. Любка не зводила з його очей, а Меласю брала зависність, що Любка зійшла-таки свою долю, хоч і невінчану, і зазнала великого щастя з милим.

Розмова йшла голосно, весело, жваво. Двоє здоровецьких дзеркал одбивали в лиснючому склі веселу компанію. Люба зиркала в ті дзеркала й милувалась і своїм пишним видом, і гарною, викоханою постаттю свого Елпідифора, ще кращою у дзеркалі, ніж в натурі.

— Що ж там в вас на службі сьогодні, усе було гаразд? — спитала Таїса Андріївна, як розмова на одну мить була перестала, і вона силкувалась зв'язати до купи перервану її нитку.

— Усе гаразд, і не все! — обізвавсь Елпідифор. — Мабуть, доведеться мені прогнати наглядача над тюрмою. Подумайте собі! Вхожу я вранці в двір, а під дворовою стіною валяється чимала купа якихсь чорних, засмальцьованих мішків, якогось дрантя. «Що це таке?» — крикнув я на стійчика. «Мішки, — каже. — Ще не встигли сховати». — «А то навіщо вони тутечки валяються?» — сказав я і вже почуваю, що мене бере гнів та злість. Я вхопив мішки в оберемок та й викинув на вулицю.

Люба й Мелася реготались, аж заливались, уявляючи собі, як ті білі, в золотих перстнях, руки хапали в оберемок заялоzene дрантя й швиргали його через стіну на вулицю.

— Заглядаю я в другий куток двору, аж там стоїть кошик з угіллям. Кругом сміття, а в куточку стремлять якісь ломаки та мітли. «А це що?» — питаю в сторожа. «Та це я наставляв самовар начальникові та не встиг поприймати», — каже понуро сторож.

— Я тоді до його...

Елпідифор пик-мик! — та й не доказав і схаменувсь, бо... він тоді лягнув сторожа «по морді» золотими перстнями так, що той аж мазкою вмився.

— Я мерщій вхопив мітлу, наштрикнув на неї кошик з наглядачевим угіллям та й пожбував його за стіну, а потім туди ж спересердя пожбував і мітлу.

Елпідифор був надзвичайний чистюк. Він і сам любив чепурно одягаться і, по своїй українській вдачі, любив, щоб і кругом його було скрізь чисто та чепурненько. В тюрмах, в подвір'ї, в камерах тюряжників та в робітних кімнатах — скрізь в його було чепурно й чисто. Але він тільки на це й звертав увагу, тільки за це й дбав. А як годували провинників та душолюбів, що вони їли та пили, — про це йому було байдужісінько.

— Вхожу я в робітницькі камери, де на маленьких нових верстатиках арештанти вироблюють полотна та килими, де плетуть туфлі й морщать з шкури постольці, — аж там сміття, сміття та ниток, та ремінців, та уривків од мотузків трохи не по кісточки! Я розсердивсь не на жарти. Це ж кат зна що!

Елпідифор, зроду опришкуватий на вдачу, і сам незчувсь, як спанув: підвівсь з стільця й замахав руками вже зовсім не аристократично й не по-столичному.

— Я спроваджу наглядача туди, де козам роги правлять! Я цьому паскуді покажу, як доглядати тюрми. Мені щоб було скрізь чисто й чепурно. Мені щоб нігде не було ні смітиночки, ні порошинки. Про мене, стій з деркачем та й махай щохвилини. А як ні, то, про мене, нехай провинники ховають собі в роти й животи нитки й ремінці та й ковтають... Душа моя не зносе цього сміття! Цього я не подарую нікому. Цього я не стерплю!

Елпідифор спанув, почервонів, з нестямки замахав руками, неначе він уявки бачив перед собою того наглядача й того стійчика і лявав їх на всі застави. Йому й з голови випало, що тутечки була не тюрма, а лиснючий салон, і перед ним стояли не сторожі та стійчики, а сиділи шановні панії. Спах злості засліпив йому очі, затуманив тям. Він ніби посатанів: крутив головою, махав руками. Золоті перстні блискотіли. Люті карі очі блискали. Червоний вид аж пашів.

Усі дами ущухли й з дива вирячили на Елпідифора очі.

Таїса Андріївна та Любка вже з рік прожили вкупі з Елпідифором і знали його, як дуже ввічливу й делікатну великосвітську людину. Він передніше й голосу ніколи не піднімав вгору, не то що не галасував. Але, оббувшись та оговтавшись з дамами, він тепереньки не вдержавсь і несподівано неначе вивернув себе навиворіт і показав свою палку опришкувату вдачу. Таїса Андріївна ще й передніше чула од люден, що перша жінка покинула його через його палку, опришкувату вдачу, але про те нічого не казала Любці. Тепер вона пересвідчилась, що чутка про Елпідифорову забісовану вдачу була правдива. Таїса сиділа збентежена цією вихваткою. Люба перестала сміятись та крутить очима. В покоях на одну мить стало тихо, ніби мертво. Усім стало якось ніяково.

Коли це в прихожій щось шарпнуло дзвоник, і хтось вскочив в прихожу швидко, прожогом. Мелася заглянула через одчинені двері в прихожу. Там щось ворухилось. Горнична поралась коло вішалки. Проти заскляних дверей Мелася вгляділа щось кудлате та пелехате, їй спочатку здалось, що то горнична впустила здоровецьку собаку, котру привів гість. В сутінках неначе заметлялись кудлаті та пелехаті собачі вуха, майнула ніби довга мохната цапина борода. Меласі здалось, що та собака никає коло дверей й обнюхує. Але гість скинув колоші й підвівся. В Меласі в очах знов майнула в темних суточках якась чудернацька пелехата постать.

«Що воно за проява нишпорить в прихожій? Не то цап, не то людина», — подумала Мелася, втиривши очі в ту постать.

Меласю взяла така цікавість, що вона вже підвелась з місця й була напоготові бігти в прихожу й подивиться, хто то прийшов. Але та постать незабаром роздяглась, причепурилась перед дзеркалом і ніби вплигнула в світлицю.

Мелася аж тоді придивилась, що в світлицю вступила й справді трохи чудна постать, котра своїм довгообразим видом трохи скидалась на цапа. На голові стриміло розкішне довге волосся, що вилось густими, неначе посіченими кучерями й спадало трохи не на плечі. Довгі вузькі вуха стирчали вгору й скидались ніби на ріжки. Низький лоб ледве було знать під патлами. Виски позападали; дві вилиці під очима повипинались, неначе дві печериці, а од вилиць тяглись униз довгі запалі щоки, неначе цей панок втяг їх в рот зумисне. Ніс був тонкий та довгий, і підборіддя було довге, але широкіше, а на широкому, ніби одрубаному підборідді метлялась ріденька руса борідка. Повні, товсті губи були обидві однакові, неначе дві ковбаски, стулені до купи, а над губами вились довгі, товсті вуса, підняті вгору й гостро закручені.

«Ой чудна ж оця людина, — подумала Мелася. — Чи вона гарна, чи погана? Вид чудний, але які розкішні кучері! І очі карі, блискучі, і постать рівна, але він чимсь скинувсь на цапа».

Гість поздоровкався загалом з усіма поклоном, швиденько побіг до старої хазяйки й привітався з нею. На швидкій ході він ніби підскакував наперемінку на кожній нозі, неначе ступав навшпинячки.

— Михайло Кирикович Уласевич! — порекомендувала гостя старій Гуковичці та Меласі Таїса Андріївна.

Михайло Кирикович шкрябнув ногою, цокнув закаблуками по-офіцерській, ще й ніби підскочив і подав їй руку. Мелася примітила, що в гостя рука була сухорлява, з довгими, тоненькими пальцями і така цупка та тверда, неначе вона вхопила в руку пучок веретен, їй навіть здалось, що ті веретена аж застукотіли в її пухкій куценькій ручці.

«Ой який же чудний вид в цього Уласевича! Чи він поганий, чи він якось по-своєму гарний? Він скинувсь ніби на німця або на англічанина. Вид змізернілий, блідуватий, але карі очі блискучі, жваві. Так і ворущаться, неначе живе срібло. І кучері гарні», — все вертілись думки в Меласі, і вона все кмітила та придивлялась до чудного Уласевича.

Елпідифор Петрович взяв гостя за тонкий стан і посадив на кріслі поруч з собою. Його гнів на тюремного наглядача одразу прохолов, тільки на щоках червоніли рум'янці, як слід недавнього палкого роздратування. Він знов став ввічливий, звичайний, і тон його голосу в розмові багато пом'якшав.

— А ми вас оце ждали з обідом, — обізвалась Таїса Андріївна. — Думали, що ви вже не прийдете.

— Та я оце задлявсь трохи. В нас в яхт-клубі тільки що було засідання. Сьогодні були рокові вибори. Я був і досі секретарем. А оце в нас скинули старшину клубу. Настоятелів на це місце виступило два: я та Ревакович. Тягались, змагались і ні на чому не стали. Але, здається, на моїй половині згодом буде більшість, — брехав Уласевич.

Його не тільки не обирали за старшину в яхт-клубі, але навіть трохи не випровадили з самої спілки через те, що він завсіди затягував спільницьку вкладку і часом зовсім не платив її. Він втисся в той клуб, щоб поєднатися і познайомиться з синами багатирів та панів і всунутись в їх компанію. Ним трошки нехтували деякі багатіші спільники яхт-клубу. Але скрізь між знайомими він удавав з себе падковитого діяча, і такого завзятого, що без його нігде й вода не освятиться, як кажуть на селі.

«Щось воно не просте оцей Уласевич, — тяглась в Меласі думка. — Чи не з аристократів він часом, що так правує та верховоде там в яхт-клубі, де скупились київські багатенькі панки? Між великими панами часом трапляються такі оригінальні люде. А губи в його не погані, хоч і товсті. Тільки язик широкий, як лопатень. Так і лізе з рота, неначе млинець висовується. Яюсь негарно. Зате ж цей Уласевич, знать, веселий, бо говорючий».

Але і в самої слизькоязикої Меласі язик був широкий та довгий і в розмові аж вилазив з рота; тільки вона того в себе не примічала й за це не знала, бо люде бачать чуже під лісом, а свого не бачать і під носом.

— От у Петербурзі, як я був спільником в яхт-клубі, на виборах справа велась яюсь інакше, краще. А тутечки... Ет! одним словом — дикуни! африкандери київські!

— А завтра ще доведеться засідать в товаристві рятування на водах, — промовив згодом Михайло Кирикович.

— То ви й там записались в спілці? — спитала стара Гуковичева.

— Я й там записаний, бо це товариство близьке до нашого яхт-клубу. Ми рятуємо й утоплеників, — сказав Уласевич.

— Здорово ж ви любите цей спорт, коли рятуєте утоплеників. Я зроду-звіку не попливла б їх рятувать, бо боюсь собак, води й утоплеників найбільше, — залящала Мелася.

— Нема там нічого страшного. Вхоплю за руку або за чуба та й тягну за дубом, доки гребці витягнуть чоловіка в човен.

— Ой страшно! Я боязка й боялась би навіть дивиться на таку подію, — сказала Мелася. — Добре, що в нашому селі в ставку води — старій жабі по коліна. Хоч би хто й схотів утопитися, то не зможе цього зробити, хіба б зумисне уткнув голову в багно.

— А я навіть кохаюсь в цьому спорті. Як сядемо було на яхту в Петербурзі та як вдаримо веслами плиском, а потім як розженемось та вріжемось в хвилю, таку завбільшки, як оцей дім, тоді вискочимо на вал та й скотимось, ніби з гори, та в одну мить шубовснемо, неначе в долину. Аж дух тобі забиває! Пишно! Дивно гарно! Яка приемність летіти без крил то вгору, то униз, неначе в чорторию! От гарна гойдалка! Ож прийдіть будлі-коли до нас та сядьте з нами на яхту. Ми пустимо яхту вниз серединою річки, саме бистриною. Це трохи нагадує спорт на морі. Але де там. Не те, не те!

Елпідифор Петрович тільки осміхавсь мовчки. Він добре знав, що Уласевич, тиняючись по службах в Петербурзі, не був записаний ні в який клуб і ніколи не шугав на хвилі в човнах столичного яхт-клубу. Уласевич повсякчас любив точить за себе брехні на всі застави, бо був брехливий на вдачу, ще й любив чваниться.

Михайло Кирикович розбалакався. Його широкий, мокрий язик неначе ляпавсь об товсті губи і все визирав широким, закругленим кінцем з рота, неначе Уласевич зумисне його висолоплював.

— Михайло Кирикович великий митець в усякому спорті. Він тяме і в скаковому спорті навіть більше, ніж в водяному. Це справдешній англічанин, що тільки якимсь випадком, через якусь помилку вродився й зріс у Києві, — обізвався Елпідифор Петрович і хитро осміхнувся.

— То ви любите й скачки? — спитала Текля Опанасівна.

— О! ще й як! Так катає! забісовано скаче! Як була я на скаковищі, то аж трусилась; так за його боялась. Ой як він ізде! Ой як ізде! аж мені було страшно, — сказала Таїса Андріївна запикуючись; вона й хотіла похвалить свого знайомого, та чомусь слів не достачало в неї.

— То ви записані і в скаковому товаристві? Ви, як бачу, на всі руки митець, — обізвалась Мелася.

Їй припала до вподоби сміливість цього незнайомого панича, котрий міг боротись заіграшки з страшними морськими хвилями, ще й умів забісовано скакати конем на скаковищі.

— А як же! Я й там записаний. Без мене й там справа не обійдеться. Я на скаковищі сливе усім зараджую, усім правую. Позаторік моя конячка, ніби на взір і поганенька шапка, взяла та й виграла перший приз. Бо не конячка виграла: то я взяв приз, — лепетав далі Михайло Кирикович.

— Та Уласевич такий іздець, що в нас у Києві йому й рівні не знайти, — обізвалась Люба.

— Невже! — аж крикнула Мелася.

— Атож? А ви ж як думали? — промовив Уласевич. — Для мене нема в світі більшої приємності, як скочить на баского коня та пустить його навзаводи на скаковищі і катать й летіти, що є сили, що є змоги, так, щоб грива свистіла на повітрі, щоб я свистів і кінь свистів од прудкого бігу! Страх як люблю, щоб мені дух забивало, щоб аж гуло: дж-ж-ж-ж-ж! От моя музика! — лепетав Уласевич.

І він простяг руки вперед, задер голову й неначе насторочив тонкого носа, щоб розтинати ним повітря й летіти через стіл просто на Меласю, ніби стіл та Мелася були останньою притичиною на біговищі.

Його запал в розмові, ворущлива постать та прудкі рушення дуже припали до вподоби Меласі. Очі в його блиснули гостро, пронизувате. Він був сухорлявий, ніби сплетений з самих жил та нервів. Довгі сухі руки, простягнуті вперед, скидались на крила. В розмові він підвівся на стільці й справді неначе хотів знятися з місця й летіти кудись. Розкішні кучері позад голови заметлялись, неначе на їх дмухнув звідкільсь вітер. Меласі чомусь здалось, що от-от почується в повітрі свист, неначебто він і справді катав на прудкому коні.

«Одже ж цей Уласевич непоганий... Зовсім-таки непоганий, хоч спочатку мені здався чудний. Щось у йому є принадне, палке, — вертілося в думці в Меласі. — Ті цапині прикмети його виду теперечки неначе десь зникли або в йому десь приховались. Він не такий чудний, як мені спершу здалось. Яка ворущлива, яка палка людина! Дуже цікава особість!»

— Ви, мабуть, служили в кавалерії, що так закохані в цей скаковий спорт? — спитала Мелася.

— Служив, та недовго, ще тоді, як я був молодий та зелений, як вийшов з кадетського корпусу. Але я швидко покинув ту службу, бо вона мені не припала до вподоби. Не по моїй вдачі ота нудьгувата служба.

— Мишук Кирикович — людина дуже самостійна. А там, знаєте, муштри та муштри... — сказав Елпідифор Петрович.

— Та субординація, та московська залежність. Це мені зовсім не до вподоби. Я вольний козак і не дуже-то здатний кориться будлі-кому, ніби машина. Я передвважаю службу в приватних товариствах або в яких-небудь конторах. Тут я трохи слуга, трохи й пан. А для розваги я собі записуюсь в усякі товариства: і в яхт-клуб, і в товариство рятування на водах, і в київське слав'янське товариство, і бджільницьке... Бачте, — сюди тиць, туди тиць, то все якось, знаєте, веселіше, — брехав Уласевич без сорому.

— То ви й пасіку любите? — спитала Мелася.

— А як же! Господи, як люблю! Бджоли дзижчать в вуха, і мені привиджується, буцімто я все катаю на коні десь на біговищі, все лечу й не спиняюсь, і не спиняюсь, — мовив Михайло Кирикович.

— Ото шкода, що мій тато незнайомий з вами! Там так кохається в бджільництві, що в його тільки й розмови, що за пасіку. В його прездорова пасіка: зо дві сотні пнів. Як почне розводиться за рої та трутні, то аж ніби бджоли задзижчать в горницях, — обізвалась Мелася. — А як трапиться часом гість, такий прихильний до пасік, як і він, то цілісінький вечір тільки й розмови в їх, що за щільники, та чарунки, та якийсь гнилець сухий, та знов про гнилець мокрий, та пергу. Як почнуть розводиться то несамохіть аж меду заманеться, — молола Мелася й собі.

— Дуже шкода, що я незнайомий з вашим батьком. Дуже, дуже було б приємно з ним зійтись та поеднатись в цій справі, — лепетав Уласевич.

Любка зирнула на матір і, без сорому казка, зареготалась, аж голову закинула на плечі. Мати стиха осміхнулася до неї. Вони були добре тому відомі, що Мишук не був записаний ні в яке бджільницьке товариство й либонь чи й був коли на

своєму віку хоч в одній пасіці на селі.

— Хоч і приємно вас слухати, але мова мовиться, а час минає; здається, час вже сідять за обід, — сказала Таїса Андріївна й, коливаючись, почваланала тихою ходою в столову. Незабаром вона знов вийшла й попрохала усіх до столу. В просторній, подовжастій столовій стіл був вже застелений і заставлений посудом. Серед стола стояла чимала й висока ваза, повна астр та оргиній. По обидва боки коло вази стояли плісковаті скляні вазки на тоненьких ніжках з пірамідками груш, прикритих зверху китягами винограду. Все було прибране й обставлене на великопанський зразець.

Таїса Андріївна посадила поруч з собою Теклю та Меласю й попросила пити по чарці та закусявать. Стіл аж захряс під дорогими закусками, графинами наливки та пляшками вина.

Елпідифор Петрович випив чарку й почастивав Уласевича. Уласевич хильнув одну й закусив всмак, потім згодом хильнув і другу і знов закусив. Обід був чудовий, і тривний, і смачний, з чотирьох потрав. І Елпідифор, і стара Таїса Андріївна, мавши передніше великий засіб, любили попоїсти всмак і не шкодували на цю справу грошей. Таїсіна халупка потрошку перероблювалась в дорогу ікру, балики, міноги, лікери та вина. І ту халупу вже ніби доточували ласі й завзятущі шашлі...

Михайло Кирикович, випивши добре, все наливав собі вина, вже не ждучи од хазяїна частування, і пустив свого лепетливого язика навзаводи, ніби коня на біговищі. Він бавив своїми брехнями й стару Таїсу Андріївну, і Любку, точив брехні без сорому, і вони за це дуже любили його й були прихильні до його, як оповідача, з котрим ніколи не можна було нудьгувать, ні на одну хвилиночку.

— А знаєте, Елпідифоре Петровичу, що це я надумав? — сказав Михайло Уласевич.

— А що ви там надумали? чи гарне, чи негарне? — спитала Мелася.

— Може, щось дуже ліберальне? Ви ж колись були завзятущим лібералом, чи що, — промовив Елпідифор Петрович насмішкувато.

— На цей час я надумав і справді щось ліберальне: щоб ви загодя застрахували свою нову мебіль в нашому страховому товаристві, де я служу; бо коли ваша мебіль вдалась на вдачу така ліберальна, як я, то ще, борони боже, коли б часом не знавісніла та й не погоріла на пожежі, — сказав Уласевич. — Це ж часом буває! Еге?

— Одже ж ви правду кажете, Михайле Кириковичу. Шкода буде втрати, а втрата була б чимала, — сказала Таїса Андріївна, зирнувши на Любу, — треба доконечне застрахувать.

— Атож! Мебіль не випручається з огню, як я колись в Москві викрутивсь од поліції. Я тоді був страшеним лібералом. Поліція слідкувала за мною й трохи не ганялась. Мені було байдужісінько про неї. Але раз якось кличе мене поліцмейстер і дає на бомазі загад зараз виїхати з Москви. От тобі й на! А як же мені на службу ходити в Москву з якогось Серпухова, чи що? Я взяв та й переїхав на передмістя, що було записане селом коло самої Москви, як от наша Деміївка сливе коло Києва. Найняв я там житло та й їжджу собі в Москву з тієї московської Деміївки. І ніхто не мав права до мене причепиться, бо я був правий: виїхав з Москви, а жив і служив у Москві.

— Хитро-мудро й не дорогим коштом, — сказала Мелася.

— Але ви вже, мабуть, кинули геть той небезпечний лібералізм? — спитав наздогад Елпідифор.

— Ну його ік нечистому ту мороку! Був кінь, та з'їздився. Я вже давно збайдужнів до усякої політики. Уласевич налив чарку портвейну й почастував сам себе.

— А було й таке в ті давні ліберальні мої часи, що я й ліберальні вірші складав, — сказав він згодом.

— То ви поет? ви здатні й вірші складать? — неначе аж писнула Мелася тоненьким голоском.

— Атож! Ще як я був в третьому класі військової гімназії, мені нависла на очі одна панна, дочка нашого наглядача.

— Певно, була красуня? — обізвалась Люба.

— Була гарна, як намальована, але була старша од мене на десять рік, а може, й більше.

— І вона вам припала до вподоби? — спитала Люба з зачудуванням.

— Ще й як припала! Я й за лекції забув. Покинув вчиться, та все шкрябаю вірші, бо закохавсь напропали. А тато раз якось і нагодивсь в кімнату саме тоді, як я шкрябав про свою любов. Бере й читає голосно: «Она моя, краса природи, совершенство! Я от тебя уж без ума! Кто вырвет деву у меня?»

— І татко, мабуть, вирвав у вас «деву»? — сказала Таїса Андріївна.

— Видер з рук папір, пошматував на дрібненькі шматочки та й викинув за вікно, потім стулив два пальці до купи, дав мені носатку, та ще й приказав глузуючи: «Оце тобі лобзання! оце тобі «дева»! Розхапали, мабуть, миші та пацюки мою любов та й порозносили десь по норах.

— Але, мабуть, ви й теперечки складаєте нищечком вірші, коли почали їх писати ще зазелень, ще змалку? — спитала Мелася.

— Не нишком, а таки голосно складаю, бо в одній газеті вони й теперечки друкуються, тільки під чужим йменням. Шукайте, — буде підписано «Безверхий»: ото мое прізвище по поезії.

— Будемо шукать. Цікаво, дуже цікаво! Але навіщо ви добрали собі таке непоетичне потайне прізвище? — спитала цікава Мелася.

— Для штуки. Бо інші добирають вже надто солоденькі потайні прізвища: «Зайвий», «Смуток». А я — нате вам — «Безверхий»! От і це мої вірші, правда, вже давненькі: «Печаль меня томит, душа моя скорбит...» І це мої вірші, що були не дуже давно надруковані: «За окном в тени мелькает русая головка. Ты не спишь, мое мученье, ты не спишь, плутовка! Выходи же мне навстречу: жажду поцелуя!»

Він добре знав, що перед ним сидять такі божі корівки, що поїняли б віри, якби він назвав своїми навіть Пушкінові вірші: через те він і був такий нахабний в брехнях перед дамами.

— Які чудові вірші! — промовила Люба, котра ніякісіньких віршів не читала, навіть і Пушкінових. Не доводилось їй і співать відомого романсу з тими словами, бо вона не мала голосу й не співала.

Михайло Кирикович напиндючивсь, якось наїжачивсь, прочитавши чужі давні вірші, ніби на його й справді найшло натхнення.

— Ви, мабуть, і в газетах пишете? — спиталась Мелася.

— О, ні! борони боже! Поезія, вірші — оце інша річ, — бундючивсь Михайло Кирикович перед паніями.

— От колись з моєї душі вилилось: «Ты знаешь край, где померанец зреет, в саду лимон желтеет круглый год? Туда, туда бы нам умчатся навсегда!» — мов Уласевич читаючи гетевські вірші, покладені на музику, мов свої.

«Одже ж цей Уласевич і справді превесела й прецікава людина!» — подумала Мелася й почала зиркати на його веселими очками й залицятись до його. За четвертою потравою Мелася налила собі чарочку вина, підняла вгору й промовила: «За веселого поетичного сусіда вип'ємо усі разом! За невмирущу поезію!»

Вона простягла руку з чаркою до Уласевича. Уласевич підвівся й цокнув своєю чаркою об її чарочку. Усі панії попростягали свої руки з чарками до його, неначе вакханки напідпитку до Вакха в гаях давньої Еллади. Уласевич закинув кучеряві патли рукою за вуха, напиндючивсь, мов той індик. І велично, поважно, з пихою черкнувсь чаркою об чарочки усіх дам, неначе він заслужив таку пошану, мов справдешній поет.

Довгенько ще сиділи вони за столом та заїдали обід овочами, доки Таїса Андріївна не попросила усіх на кофій до світлиці.

Елпідифор і Михайло Кирикович ходили по світлиці й курили цигари. Мелася придивлялась до цікавого панича й оглядала його з усіх боків.

«Яка чудова в його постать, як подивиться з плечей, з потилиці. Сам стрункий, рівний, як тополя; стан тонкий, гнучкий; кругом голови золотисті кучері, неначе хміль, в'ються. З потилиці він багато кращий, ніж спереду... Що за весела та говорюча людина! З ним не можна нудьгувати ані на хвилиночку», — йшла думка за думкою в Меласі.

— Михайле Кириковичу! Я заздриваю, що в вас чудовий голос; певно, ви співаєте. А заспівайте лишень нам будлі-якої пісні, — чеплялась Мелася вже трохи з залицянням.

— В чому вже в чому, а в цьому я не винен, і через те нездатний догодить вам, бо в мене був голосок, та позички з'їли, як кажуть в приказці: колись співав, а тепер не втну, бо старість наполягла на плечі й напосілась на мене.

— Ще що вигадайте! Яка ж ваша старість? Це тільки в вас одмовка, щоб не співають, — сказала Мелася.

— Лучче попросім Любу Павлівну, щоб нам заграла. Я дуже люблю послухать щось мелодичне, гарне. Колись я й сам грав, але позакидав усе те на задвірок.

Уласевич ніколи не грав ні на чому й насилу видержував довгі музичні п'єси на фортеп'яні.

Люба сіла за рояль і заграла щось дрібне та веселе, та швидке. Пальчики неначе пурхали по клавішах. Найтрудніші пасажі виходили в неї ясно й гладенько. Люба грала, мов перлами сипала. Вона тільки й любила щиро таку щебетливу, пташину музику. Зала сповнилась музичного щебету, неначе гай напровесні — щебету пташок. Щось пташине було навіть в її музичній вподобі, як і в усьому в її вдачі.

Тоді як її перший чоловік, награвшись нею досхочу, як гарною дорогою лялькою, покинув її, внадивсь до сусіди й закохався в неї, вона з нудьги розважала себе музикою в самотині й вивчила сливе на пам'ять багато дуже трудних п'єс. Вона таки й кохалась в музиці ще змалку і вчилась її без того лінивства, яке завжди буває в панянок, котрих часто силують до музики.

— А що, Мишук Кирикович, чи не сісти б нам ввечері за карти? Може б, і Текля Опанасівна в Меласею сіли з нами. Га? — спитала Таїса Андріївна.

— Ходім лучче сьогодні в театр усі гуртом. Мені забажалося побачить Кірсанова й Голубкова в любовній ролі. Сьогодні він гратиме, — сказала Люба.

— Про мене, ходім і в театр, — сказав Елпідифор Петрович трохи байдужно.

— Ходім у театр. На Кірсанова й на Голубкова варто подивиться, — сказала Мелася. — Розважимо себе трохи після сільської нудоти та й на людей подивимось.

— Я до того торгу й пішки, бо дуже кохаюсь в театрі, — сказав Уласевич.

— Візьмемо пополовині ложу в бельетажі, — сказала Текля Опанасівна.

— А Мишук зараз оце побіжить та купе нам білет. Ось вам гроші. Ви, Михайле Кириковичу, за себе не платіть нічого: зайве місце задля вас знайдеться, — сказав Елпідифор Петрович, одлічуючи гроші.

Текля Опанасівна й собі одлічила свою частку й дала Уласевичеві. Уласевич похапцем допив кофій і бігцем побіг у театр. Слідком за ним пішли й Гуковичеві.

— А знаєте, що оце мені спало на думку? — сказала Таїса Андріївна після одходу Гуковичевих.

— А що вам спало на думку? Певно, щось цікаве? — спитала Люба.

— Якби оце Уласевича оженить на Меласі. Він людина без засобу, без грошей, а в Меласі є материзна; їй достанеться ще й од дядька материного держава, — сказала Таїса Андріївна.

— Хоч вони й мають маєтність, але грошей в їх либонь бігма, а довгів чимало в банку й по людях. Це я добре знаю, — обізвався Елпідифор Петрович.

— Є там в довгу в їх і моєї позички на тисячок зо дві. Це ще давня позичка. Але це дрібнота. Не варто й згадувать, — сказала Таїса Андріївна.

— А справді оженім його. Доки він буде тинятись, ханьки м'ять та байдики бити? Та й Меласі час би вже давно вийти заміж. Чогось засиділась, — сказала Люба.

— Неначе хтось білим конем об'їхав двір, як кажуть в нас на Волині, — сказала Таїса Андріївна. — А мені дуже б бажалося стать у пригоді Теклі, щоб вона мерщій видала дочку заміж. Ми ж вкупі з нею вчилися, вкупі розпускали молоді мрії, в один час і женихів собі придбали й сливе разом шлюб брали. Треба б заходиться коло цього волоцюги, цього джигуна й жевжика.

— А заходімся коло його й справді та направимо його на цю спасенну думку, — додала Люба.

— Треба б його помаленьку намовлять заздальгідь, а потім повеземо цього штукаря й брехуна в Деркачівку в гості до Гуковичів, — нехай сам на свої очі огляне усе їх добро й хазяйство, — обізвався і собі Елпідифор Петрович, пахкаючи й пускаючи димок каблучками вгору.

— Якби того старого Гуковича добре струснуть, то, певно, [з] його можна б натрусить з мірку червінців. Він, либонь, тільки удає з себе негрошовиту людину, — закинула Таїса Андріївна.

— Але ж, мамо, час би нам і одягаться, бо вже не дуже багато часу зосталось до спектакля, — сказала Люба.

І вона пішла прибираться та чепуритись в гардеробну кімнату, а Елпідифор Петрович пішов до свого кабінету. Там почавсь справдешній обряд вмивання, убирання та прикрашування. Довго Люба прибиралась та чепурилась перед дзеркалами; так само довго вовтузився коло своєї особи й Елпідифор Петрович. Причепурившись, Люба й Елпідифор ще посиділи якийсь час перед дзеркалами, наводячи брови та підмальовуючи й підводячи уста.

Аж через дві години, вже при світлі, Люба вийшла в світлицю, мов рання зоря зійшла. Елпідифор вийшов, неначе повний місяць зійшов. На Любі жовта шовкова сукня в кружевах аж шипіла, аж свистіла по паркеті. Пунсові визубні кругом манішки на випнутих персах надзвичайно приставали до чорних брів та до карих

блискучих очей. В вухах блиском та іскрами сипали діаманти на золотих сережках.

Незабаром влетів і Уласевич, прибраний в фрак, з пенсне на носі. Чорний шнурочок од пенсне теліпався, звівшись через увесь вид і якимсь трохи зменшував вилиці, що ніби дві печериці випинались плісковатими вершечками на лиці. Він був ніби весь випраний, накрохмалений і блискучо вигладжений. Згодом увійшла в світлицю й Гуковичева з Меласею. І Мелася таки багато покращала, убравшись в ясну, бузкового кольору сукню та завивши свою голову в першого парикмахера. Бузковий колір приставав їй до лица. Прегарна троянда, пришпилена на білій маніжці в зеленому листі, додавала їй молодості й свіжості. Вона держала в руках новісіньке віяльце з жасминів, таке саме, яке недавно показувала їй Люба, бо тільки що купила його в крамниці по дорозі. І троянда, і жасмини, і бузкова сукня, і русі товсті коси надавали їй постаті й справді щось весняне, веселе, легке й навіть запашне. Напахавшись парфюмами, вона ніби сама пропахалась пахощами жасмину, бузку та троянд, ніби пахла сама, мов красна весна.

Уласевич зирнув на Меласю здалеки, і вона в той час здалась йому багато кращою, ніж передніше, навіть якимсь по-своєму гарною. Її повненька, в'юнка, жвава постать, її верткі рушення та гучна дрібна розмова були якимсь ущипливі, зачіпали нерви в молодого хлопця.

— А правда, Меланія Андріянівна має дуже показний вигляд в цім убранні? — тихенько, сливе пошепки промовила до Уласевича Таїса Андріївна.

— Що має, то має. І справді якась показна й навіть пікантна. Веселої матері весела дочка, — пошепки одповів він Таїсі Андріївні.

— І не без засобів. Маєтність в їх дуже добра. В їх в Деркачівці земля родюча. Там така земля, що, як кажуть на селі, і дитину посади, то й та виросте, не тільки пшениця або тютюн. Вони сіють тютюн. Ой який там тютюн роде, ой який тютюн! А гарбузи на баштані на аршин завдовжки! Неначе льохи годовані повивертались на баштані! Сама бачила на баштані, на свої очі бачила, — шепотіла нишком Таїса Андріївна.

— От гарбузів мені не бажалось би бачить у тій Деркачівці, — тихо обізвавсь Уласевич.

Покинули вони Таїсу Андріївну вдома стерегти покої, а самі хутчій пішли до театру.

Таїса Андріївна покликала горничну, пішла в гардеробну й звеліла дівчині поприбирати та повішати в Любиній шафі жужмом покидані по стільцях усякі убрання та удыганки. Горнична поралась, одчинивши шафу, де ніби висіло на кілочках п'ять Люб, і білих, і рожевих, і бузкових, і чорних. Хазяйка ні до чого не доторкувалась, бо... була лінива.

Вона сиділа й тільки дивилась. Ненароком її погляд впав на Любчину дитячу засклену шафку. В шафці з скляними дверима були сховані усі Любчині дитячі цяцьки. Усі здорові, дорогі ляльки в оксамитових та шовкових уборах сиділи й стояли довгим рядочком, достоту з таким враженням здорових карих очей, як і в Люби. Ці ляльки вона колись купувала для малої Люби по десять і двадцять карбованців. І її думки несамохіть перелинули в передніші часи, коли Люба була ще малою й бавилась тими ляльками, і вона сама була заможна, молода й щаслива, коли чоловік ще любив її. Вона важко зітхнула й довго сиділа, потонувши в згадках про щасливе й гойне життя в давніші часи в своєму домі.

Театр був повнісінький. Як Люба з Меласею ввійшли в ложу, сливе усі направили біноклі на Любу.. Люба кидалась в вічі й красою, й убранням. Після першої дії Елпідифор взяв Любу під руку й повів її в просторне фойе. Вони вступили попліч у залу, ніби князь з княгинею. Елпідифор бундючивсь, випинався, бадьорився, неначе генерал на муштрах, гордовито зиркаючи по панах та паніях: він, очевидячки, показував усім і себе, і красуню Любу. Люба крутила голівкою та зорила очима то на один бік, то на другий. А за ними слідком йшли поволі і Гуковичева з Меласею та з Уласевичем, неначе двірський почет, що проводив цих двох високих особ на парадному виході в дворці. Всі задивлялись на їх і розпитували за цю надзвичайно гарну пару, але нишком шепотіли, що ця пара живе невінчана.

Усі милувались ними обома. Люба не знала з радощів на яку ногу й ступить. За цей вихід під руку з таким поставним та пишним чоловіком-красуном вона була ладна оддати половину свого віку.

І перед нею неначе майнуло передніше життя в нудному селі з старим, підтоптаним чоловіком в самотині, де вона трохи не збожеволіла з нудьги, де навіть не було кому показати свої шовки та оксамити. А теперечки яка вона щаслива! Як усі придивляються до неї й до його! Як зиркають!

І щасливій Любі привиджувалось, що вона лине десь в небі, між зорями, вище од хмар; уявлялось, що вона долинула до самого неба, до якогось раю й увійшла в той пишній рай, почувала ті високі небесні радощі й ніби линула в якомусь ефірі й чула якісь дивні солодкі мелодії, що пройняли її серце та душу.

Після театру Люба запросила до себе гостей на чай. Довго вони сиділи за чаєм та балакали. Артисти Кірсанов та Голубков розворушили їх нерви своїм гранням на сцені до неймовірності. Дами аж охали, аж ойкали та все не могли набалакатись за їх.

— Ой мамо! яка шкода, що ви не бачили Голубкова, як він виступав в водевілі «Десять молодих паннів і ні однісінького жениха». Як виступив з-за декорації та засунув за жилетку великі пальці, одгорнувши набік поли сіртучка, як розчепірів рожеві пальці та як пішов у танець бочком-бочком, а далі боком і скоком, неначе лошачок! Препишно! Пречудово!

— А справді показна постать! Як заколивав легенько кучерями та посунувся боком, а далі як піде видрибасом та вибриком, як кажуть в нас на селі, а далі як почав дріботіть дрібушки... Прехороше, прегарно! — додала Текля Гуковичева.

Довго ще балакали вони та пили чай. Мелася зачіпала Уласевича й, очевидячки, натякала йому, що він припав їй до вподоби. Вона повеселішала й дзигорила безперестанку та все згадувала про тих «Десятьох молодих паннів». Вже в глупу ніч гості розпрощались. На прощанні Гуковичева запрошувала до себе в гості усіх і... ніби найбільше Михайла Кириковича.

— Приїдьте ж та побалакаєте з татом про бджільництво та улики усякої системи. Ото тато буде вам радий! — сказала Мелася на розставанні до молодого Уласевича, очевидячки, бажаючи його заманить в Деркачівку.

— Великий спасибі вам за запросини й пошану. Як животітиму на світі до різдва, то попрошу Таїсу Андріївну, щоб і мене взяли з собою в Деркачівку; а як помру, то вже ніяким способом не прибуду до вас, — обізвався Михайло Кирикович.

Люба лягла спати, але довго й очей не заплющувала од згадок за той приемний вечір. На крилах своєї уяви вона перелинула в якесь чудове велике місто, неначе в Париж. Їй уявлялось, що вона походжає з Елпідифором, побравшись попід руки,

десь в багатому блискучому фойе паризької опери, що на неї усі задивляються, на неї усі дивляться, про неї усі розпитують. Усі панічі й пані дивуються її красі, залицяються до неї. То знов вона ніби на крилах полинула в Ніццу саме на карнавал, про котрий їй торочила докторша Гурковенкова, бо ця сливе щороку їздила на карнавал. І Любі уявлялось, що й вона їзде по вулицях в Ніцці в екіпажі, засипаному квітками, сама уся в квітках. На неї з усіх-усюдів кидають квітки. Красу її примітили, її вітають, як царицю краси. За неї пишуть і в ніццьких, і навіть в паризьких газетах. Слава за неї йде по усьому світі, і вона досягла вже до свого найвищого ідеалу.

І Любі уявилося, що вона потопає в ніццьких фіалках, сунеться по них в якусь безодню, що вона сама ніби вже стала ніццькою фіалкою, цією пишною ніццькою бадилиною й бур'яниною... І в тих мріях про свої ідеали вона заснула, неначе завалилась в безодню, повну фіалок та жасмину.

III

Деркачівка, Гуковичева маєтність, була за Дніпром, недалечко од Києва й од залізної дороги. То була держава козацького роду Теклі Опанасівни. Чимала Гуковичева оселя була край села. Дім був чималий, дуже довгий, але стародавній, низький, неначе присадкуватий, з довгим рядком вікон та мальованих, збляклих од сонця віконниць, причеплених по обидва боки кожного вікна. Дім й уся оселя були на невеликому пригорку. А од дому по згористому широкому покаті наниз до течії слався старий парк, насаджений, певно, ще прадідом старої Гуковичевої. Од самісінького дому до течії тяглась широка липова алея. Столітні липи розрослись густим гіллям і подекуди вгорі позчіплювались гілками докупи. По один бік алеї розрісся старий овочний садок; а по другий бік алеї по зеленій траві були розкидані столітні липи, берести та дуби, що розрослись на волі й розпустили широке гілля і вгору і вшир на всю свою могутню силу. Нанизу в ярку лисніла невеличка течія в зеленій осоці. Проти алеї вода зібралась в довгий ставочок під крутими горбами. А за течією на взгір'ї знов пишались столітні дуби та граби по два й по три рядочком, розкидані нарізно, а подекуди скупчені кружалами. Поміж ними білили старі гіллясті берези, неначе на пригорки вийшли на прогуляння панянки в білих сукнях. Парк розстелявсь далеко й широко по горбах. А за парком стояв зеленою стіною лісок. В одному кутку в парку білів березник, неначе панни в білих убраннях стовпились докупи десь на балі. Побіч оселі за домом чорніла здоровецька клуня

на току. Кругом току на окопах гнались високо вгору рядки старих осокорів. Давне дідицьке гніздище навкруги обросло й заросло деревом і нагадувало стародавні діброви ще вольної, не дуже залюдненої старої України.

Андріян Кирилович Гукович тільки що пообідав, надягнув теплішу удяганку, якийсь куценький драповий чекмен, і думав йти на тік, де саме тоді на машині молотили ярину. Він зирнув у двір. До брами прямували якісь хури, навантажені й напхані й довгими, і куцими скринями, якимись пакунками, позашиваними в циновки. Хура за хурою сунулась, неначе чимала валка чумацьких паровиць.

«Що воно за проява ото сурганиться в мій двір! — подумав Гукович, придивляючись пильніше. — Нікого нікуди та ще й з хурами я не посилав, і в мене ще ніхто не ставав під хуру, щоб приставлять пашню на вокзал. Пашню деяку вже попродав, а ярина ще не змолочена. Що це за okazія?»

Андріян Кирилович, високий на зріст та плечистий, вже літній, стояв на височенькому ганку з східцями й з дивуванням дививсь на ту валку, що сунулась до брами попід осокорами та старими тополями, котрими був обсаджений тік і та поворотка в двір з битого шляху попід током. Здоровий двір заріс густим шпоришем, і тільки проти ганку зеленіло довговате кружало, засаджене бузком, жасмином та усякими куцями. А коло низького старого флігеля та довгої надвірної хати, возовні й стані і усякого забудування подекуди стриміли старі липи та здорові дикі груші. Гуковичеві було видко весь двір і задвір'я, як на долоні.

Хури простували до воріт. Погоничі одчинили браму й попрямували в двір, неначе мали на думці спинитись перед самісіньким ганком.

Андріян Кирилович швиденько зійшов з сходів і сливе побіг назустріч до хур.

— А що то ви везете в двір? — гукнув він до чоловіків.

— А хіба ж ми знаємо що? Начальник станції підрядив нас одвезти оті скрині таки до вас, пане, до вашого двору, — обізвався один з погоничів, знявши бриля й поздоровкавшись з паном.

— Що це за диво! — сказав Гукович і пішов далі оглядять хури.

Вози були навантажені здоровецькими довгими пакунками з дощечок, схожими на скрині. Поміж ними стриміли стільці, пообмотувані соломою з кулів, стирчали догори ногами крісла, позашивані в циновки.

— Якась мебіль... якісь стільці. Хто ж це направив вас везти ці хури доконче до мене? Ой, либонь, ви помилились? Може, ви потрапили не в те село?

— Ба ні, пане! Нас вирядили таки до вас. На станції начальник казав нам, що достав од панії лист з Києва й накладну, та оце підрядив нас і звелів нам забрать оце усе на вокзалі та й везти до вас, пане, у двір. Ми й приставили оті скрині та стільці, — сказав один з чоловіків.

«Мабуть, жінка й дочка накупили нової мебелі... Але ж і набрали! аж п'ять хур! Певно, втелющили немало грошей. Мабуть, ще й набір брали. Чим же я оце платитиму за оту дурну вантагу? Хіба спродаю ярину... Ото розум! Поїхать і, не спитавшись в мене поради, приперти з Києва п'ять хур якогось непотрібного чортovinня, коли його й так е доволі в покоях. Це, певно, Любина й Таїсіна намова! Це вже вони попорались коло їх своєю порадою і за убори, і за обставу, бо обидві безглуздо охочі й до уборів, і до пишної обстави. Це од їх пішла направа!» — думав Гукович та аж потилицю чухав, скинувши чорного бриля. Його здорові, сливе чорні очі стали одразу якісь заклопотані, сумні. Чорні густі брови, що ніби розсунулись далеко одна од однієї, тепер аж збіглись на переніссі. На високому й широкому чолі понабігали дрібненькі зморшки та пружки. Він похнюпив голову й спересердя крутив довгими пальцями то одного здорового вуса, то другого.

— Коли це усе приставлено до мене, то завертайте до возовні та й поскладайте там усі пакунки тим часом, — сказав Гукович і попростував через шпориш та густий чебчик просто до возовні.

Гукович гукнув на хлопця, щоб він мерщій побіг в покої по ключі. Наймитчук побіг швиденько, і незабаром на ганок вибігла з ключами в руках молоденька Ліда, менша Гуковичева дочка, швиденько збігла по сходах і побігла стежкою до возовні. Накинута спохвату здорова рябенька хустка теліпалась по обидва боки, неначе Ліда тріпала крилами на швидкій ході. Вона трошки скинулась на свою сестру Меласю, але була дуже гарна з лиця, багато краща од Меласі, чорнява та кароока, з довгими тонкими бровами та пишними щічками. Чималі карі очі дуже виразно виступали на її матовому білому виду, світились без блиску, без іскор, якимсь тихим рівним світом і були навіть трошки смутні.

Ліда була цікава дізнатись, чого то навезли з Києва аж на п'яти хурах.

— Це мама, певно, накупила нової мебелі, — сказала Ліда до тата альтовим, чистим, як гук струни, й приємним голосом.

— Не було де дівать грошей, то вигадали оці вигадки, — сказав батько, тикаючи рукою на хури.

— Та й багато ж понакупувували отих вигадок! Тут я бачу, стільці й крісла. І столики, і камоди, і щось дуже вже завальне та довге. Що воно таке? Неначе шафи або стовпи? — сказала Ліда.

— Писарі казали на вокзалі, що там, певно, забиті в дошки дві домовини, — обізвався один з чоловіків, дуже простий, трошки ніби пришелепуватий.

Ліда зареготалась. Батько насупив густі брови. Він був людина просвічена, і усякі забобони давно вищезли з його світогляду. Але ці слова з уст сільської первобутної людини якось неприємно вразили його.

— Та то писарі, певно, жартували та глузували! — сказав Гукович. — В нас в оселі, хвалить бога, ні мерців, ні слабих нема.

Ліда зирнула під спід пакунків і прочитала, що там було написано: «Скло. Обережно».

— Та це, певно, здорові дзеркала! Це веселі домовини! — сказала Ліда і знов зареготалась.

— Та, мабуть, так, бо де ж є домовини такі плисковаті, — знов обізвався один з чоловіків.

— Та й височезні ж дзеркала! І де вони в гаспида ставитимуть такі башти! Доведеться, мабуть, піднімать стелю на аршин, щоб примостить такі дзвіниці! Накупили якогось клопоту! — бубонів сердитим голосом старий.

— Якось таки та примостимо, коли вже оці дзвіниці вшелепались в подвір'я. Можна трошки попідтинать зсподу або пообсмикувать вирізані прикраси зверху, — сказала Ліда.

Чоловіки поскладали й завальні, й дрібні пакунки. Гукович неохоче витяг з кишені капшучок з грішми й розплатився з візниками. Ліда таки не втерпіла: пообсмикувала з одного стільця солому й подивилась, які то були стільці. Стільці були з різаної дубини чудової роботи, на які саме тоді пішла поведенція.

— Ой, які ж гарні стільці! Дубові, модні, з вирізками з взорців, та з листям, та ще й полаковані. Я не люблю новомодної мобілі з дубини неполакованої: щось таке сіре, неначе дубові поліна. Кат зна що! — обізвалась Ліда.

— Може, воно й гарно, але що за цю дубину мама й Мелася втелющили скажені гроші, то не можна сказать, щоб це було гарно. А тут, як на лихо, в мене тепереньки грошей обмаль, — бубонів Гукович, виходячи з возовні й замикаючи браму.

Він попростував на тік, роздратований, навіть злий. Дзеркала, величезні як дзвіниці, все неначе манячіля перед його очима й сердили його.

«Це не дзеркала, а неначе й справді дві домовини втирили мені в садибу оці візники», — якось майнула в Гуковича думка, як він зирнув на порожні хури, що сунулись повороткою на битий шлях попід тополями.

І щось сумне заворушилось в його душі. Сільські забобони, що часом ненароком заскакували в його покої то од ткалі Феськи, то од вівчара діда Онукія, то заглядали в його оселю через тини од сусід, то були принесені молодицями в пекарню десь ніби в очіпках та плахтах, якось несамохіть виникли в його думці.

«Це дві домовини або на мене й на жінку, або на двох зятів... котрих ще й нема», — якось недобрехіть вертілась в його думка й наводила на його неприємну задуму, навіть якийсь сум.

Гукович прийшов на тік, заглянув у здорову клуню, де млинкували пашню. Дві прездорові купи пашні пишались на току, неначе дві розложисті та спадисті степові могили в Херсонщині.

«Оце ж, певно, одна сливе уся купа піде за одну дзвіницю, а друга купа — за другу... та ще, дай боже, щоб оцих двох куп наставить на оплату».

І Гукович важко зітхнув і задумавсь. Пішов він до молотників та носильників, що одтягали та носили солому, і вилаяв їх з доброго дива. Обернувшись коло ожереда до подавальників — і на тих почав гримать.

— Пан чогось сьогодні лихий: певно, не на ту ногу ступив, як уставав вранці з ліжка. Мабуть, всунув ліву ногу в патинок передніше, ніж праву, — гомоніли нишком та тишком проміж себе подавальники та кладії, що складали солому в ожеред.

Аж через два дні саме опівдні вернулась додому Текля Опанасівна та Мелася, взявши поштового драбинчака на вокзалі. Андріян Кирилович та Ліда вийшли до їх назустріч на ганок. Текля Опанасівна гукнула на наймичок, щоб позабирали та позносили з воза закупки. Закупок та пакунків було такого багато, що повозка була навантажена ними вщерть, ще й під ногами в погонича був прив'язаний налигачем добрий лантух з усяким добром.

Поштар розшморгував вірьовки та подавав дівчатам на руки усякі пакунки та завиніння й накидав їх на двох дівчат стільки, що вони пішли в покої з тією вантагою, неначе вертались з річки з купами плаття в руках і на коромислі, ще й на плечах.

— Добрі кучугури! гарні кучугури! — мимрив стиха пан, дивлячись, як дві наймички насилу-силу виходили по східцях на ганок.

— Добрі кучугури. Ще й на сміх піднімає! Треба було, то й накупили отих кучугур, — обізвалась якось роздратовано стара Гуковичка.

— А мебіль вже привезли? — спитала Мелася, неначе писнула на все подвір'я.

— Атож! Не де ж ділась: вовки не з'їли в лісі, — гримнув Андріян Кирилович сердито.

— Ти на нас не сердься, що ми накупили нової мебілі. Дурнісінько сердишся! Стара наша мебіль вже надто стародавня та не модна, — сказала Текля

Опанасівна.

— Вже, мабуть, вийшла з моди ще сто год назад, і була в моді за останнього українського гетьмана Кирила Разумовського, — обізвалась і собі Мелася.

— Та ви вже знайдете причину. Мабуть, надивились там в Києві на моди в Таіси та в Люби. Оці з таких, що вже надто падковите слідкують за усякими модами! В їх є чого навчитись, — бубонів Андріян Кирилович.

«Одже вже й почали змагаться ще коло воза, а як почнуть коло воза, то, певно, скінчать в покоях і то аж по обіді або дотягнуть і до смерку, — подумала Ліда, — це дійсно «од Києва до Лубен насіяла конопель», як співають на селі».

Ліда була тиха на вдачу й помирлива. Завсідні змагання між старими та Меласею так їй остогидли, що вона тікала од їх або в садок, або до флігеля, вхопивши книжку в руки.

Пакунки позносили й поскладали в прихожій на канапці й долі.

— Чого ж це ви понакупували таку силу? — спитав батько.

— Понакупували того, що треба. Понабирали пунсового оксамиту на оббивку мебілі, понабирали на завіси до вікон та червоного плісу на гардини, на наддверники до дверей, бо в нас двері голі, як турецькі святі, а в Таіси над дверима оксамитові завіси. Ми ж дідичі! — обізвалась Текля Опанасівна.

— Оксамиту на двері! Що ж то наші двері? чи графині, чи княгині, чи банкірші, чи що, щоб їх кутать в оксамитові сукні та шлейфи, як кутає їх ота навісна буржуазна Таіса?! — гримнув старий.

— А мабуть, стануть княгині, як їх причепуримо, і не будуть вже такі репані мужички гепи, як оце теперечки, — сказала стара.

— А тепер то наші двері й справді нечепурні, ніби в будень наші наймички, — обізвалась Мелася в жарти.

— Чепуріться, чепуріться, та й міру знайте! — сказав сердито Гуковнч.

«Вже розгорюються дрова. Одже ж почнуть і справді свариться, а далі, може, й лаяться. В їх все сварка та змагання», — подумала Ліда, і в неї ясні карі очі одразу стали смутні та жалібні, неначе вона вгледіла якусь смутну картину або начитала в книжці смутну подію. Та сім'єва життєва тяганина та разуразні змагання наганяли на неї нудьгу й смуток.

— Та, признатись по правді, ми двічі обідали в Таіси Андріївни в її новому житлі, надивились на її нову модну обставу та й задумали й собі посправлять усе нове, — сказала Текля Опанасівна.

— Як вони, тату, прехороше обставили свої горниці! Коли б ти, тату, побачив, то, певно б, і сам повикидав з наших покоїв оту непотріб, оту трухлятину, — сказала Мелася. — В мене аж світ замакітрився, як я увійшла й зирнула по їх покоях, по кріслах, по дзеркалах. Модні лампи держать на руках чорні арапки, чорні, як смола, і в білих завоях та в золотому намисті; лампи високі, стоять долі й такі заввишки, як я. А в нас блимають якісь каганці... Аж перед гістьми сором...

— Певно, в Елпідифора Петровича багато грошей в кишені: понабрав грошей з остачі за рік з канцелярій, нахапав хабарів та понакрадав з харчі для арештантів, то й вигадує усякі вигадки отой петербурзький пещений бюрократ. А в нас нема ж хабарів, нема арештантів; в нас грошей обмаль, — сумно обізвавсь батько.

— Та ти завжди так кажеш: грошей обмаль, грошей нема. Якби ми тебе слухали, то ходили б босі. Он глянь, які драбинчаки в світлицях! Ми дідичі, дворяни. Така обстава нам не личить. Мені тепер буде сором прийняти в горницях Таісу й Любу, — сказала вона вже сердито.

— То не приймай їх і не клич! Куди ж пак, які багатирки оті городянки буржуазки та отой надутий бюрократ Елпідифор! — вже крикнув Андріян Кирилович спересердя.

— Як то так — не приймай і не клич? — загомонила сердито Текля Опанасівна.

— А так. Навіщо вони тобі здались? Не нам, а їм нечля сидіти в нас хоч би й на цих старомодних драбинчаках — ми дідичі, ми дворяни! — обізвавсь сердито Гукович.

— А як вони запрошують нас і з приємністю приймають в себе? Невже нам треба цуратися їх? — сказала Текля Опанасівна.

— То ти не їдь до їх і не заходь, як буваєш в Києві.

— Отуди! Як то не їдь і не заходь, коли Таїса сливе змалку мені товаришка й приятелька? Коли вона просе ж до себе, то й я повинна запросювати до себе й її, і Любу, хоч вони обидві буржуазки.

— На дідька вони тобі здались? Наїдуть сюди та й панькайся з ними тиждень, хоч кидай усяку роботу, — бубонів старий.

— Та ти й так нічого не робиш, тільки байдики б'єш та ханьки мнеш. Граєш же сливе щотижня в карти з сусідами або ходиш на влови та блукаєш по пущах та нетрях поспіли три дні або й довше, — гомоніла далі Текля Опанасівна.

— Мабуть, ти, тату, бажаєш, щоб ми здичіли отутечки в цій дурній глушині? Ми тільки в Києві в знайомих і побачили світу, побачили, які в людей моди і на убрання, й на мебіль, і на все, — прикинула слівце й Мелася.

— То, про мене, й дичійте! Коли нема за що бундючиться та пхатись в аристократію, то й спрощуйтесь і про мене, й обмужичуйтесь! Розтринькали ви вже багато грошей. На вас двох ніяк не настачиш грошей. Я коло хазяйства падкую, аж чуб в мене стає мокрий. На мое лінивство та недбайливість ви не можете нарікати: я падкую й коло хліба, і коло худоби, і коло пасіки, а ви тільки дурно марнуєте гроші.

«Вже розгорюється в печі, от-от запалає... Ой яка нудота з ними! Коли б куди втекти од їх, або що», — думала Ліда і все нижче нахилила голову, аж очі заплющувала, мабуть, щоб не так муляло та дошкуляло в вуха.

— Як не розстараєшся швидко грошей, то можна будлі-де й позичить або десятин зо три поля продать, — обізвалась Текля Опанасівна.

— Може б, нам позичила з тисячу Таїса Андріївна. Вона ж казала, що продала свою халупу, — промовила Мелася. — Це така добра дуринда, що, може, й позиче.

Ліді стало сором за Меласю. Вона липнула на неї очима й од сорому опустила довгі вії на очі.

«І приятелює з Таісою та Любою, і має на думці піддурить їх обох, ще й зве їх дурепами, невважаючи на їх добрість», — думала Ліда, і їй стало шкода добрих дуреп.

— З тебе, як бачу, непогана порадиця. Позичать це не мудра штука й не велика труднація; але як то потім оддавать гроші? — гомонів батько. — Он коли то ще ми позичили в Таіси Андріївни дві тисячі, а й досі не вернули. Коли вона зовсім безглузда, то позиче вам і теперечки. Про мене, позичайте, але... мабуть, на вічне оддання. І це певна річ, бо ми вже напозичались і заплутались в довгах в банку, як у павутинні.

— Біжи, серце Лідко, та скажи, щоб подавали обід, бо мені вже дуже хочеться їсти, — сказала мати до Ліді.

Ліда побігла в пекарню й загадала слугам застелять стіл. В одну мить жвава горнична застелила скатеркою стіл і подала обід. Усі перейшли в просторну, але з низькою стелею столову кімнату й сіли за обід. І за обідом не вгавало змагання, а часом і лайка, неначе за столом сидів оркестр та все награвав до танців. Ліда мовчала й слухала. Її вже брала нетерплячка; вже хотілось знятись з місця, вхопить книжку і втекти з покоїв в садок. Батько бубонів низовим басом. Мати пищала високим тенорцем, а Мелася різким альтом і тріщала, і лящала дрібно та різко, як сорока на тину. Тато ніби лупив на цимбалах, мама неначе добре направила скрипку й цигикала смичком по струнах з усієї сили. А Мелася ніби лупила в бубон з брязкотьюлами й брязкала дрібно, так дрібно та голосно, як завзятий музика на бучному весіллі. За столом неначе вигравали троїсті музики, а бідна Ліда була одним і єдиним слухачем тих невтомних, сливе щоденних троїстих музик.

Батько й мати Теклі Опанасівни довго не згоджувались видавать її заміж за Андріяна Гуковича. Старії добре знали, що вони обое однакові на вдачу: обое опришкуваті, нервові, лайливі й непомирливі. Але Текля намоглась і поставила-таки на своєму. Вона закохалась в Андріяна навіжено, без тями й сказала батькові, що як він не згодиться видать її заміж за Андріяна, то вона сама собі смерть заподіє або втече з ним і піде світ за очі. Батько й мати мусили згодиться. І доки між Теклею та Андріяном Гуковичем була любов, доти вони жили в згоді й помирливо. Але як любов почала з літами холонуть, вони почали сливе щодня

загризаться та змагаться з якої-небудь пустої причини. І од того часу вони змагались та гризлись, як два люті закатовані вороги, спаровані навіщось докупи. Вони неначе силкувались зумисне допекти й надокучить одно одному, ніколи ні в чому не вибачали одно одному.

— Якби ззамолоду не розтринькали силу грошей за границею, отам по Парижах та Лондонах, зараз після того, як ми побрались, то й було б чим платить за оці витребеньки. І в банку не мали б довгу, — обізвавсь Андріян Кирилович з досадою після другої потрави.

— А хіба ж я сама їздила по Парижах та Лондонах! Адже ж і ти тинявся зо мною і марнував гроші незгірше мене, — промовила жінка з злістю.

— Якби не ти, я сидів би вдома та й не рипавсь. Я тебе слухав, то й швендяв вкупі з тобою по всіх-усюдах, куди тобі тільки було замандюриться: чи в Рим, чи в Мадрид, чи в якесь дурне Толедо та дурну Гренаду. Адже я не на свої гроші їздив, а на твої й по твоїй волі, а не по своїй!

— А певно, не на свої гроші, бо в тебе було завсіди порожньо в кишенях: небагато надбав грошей на своїй службі, — обізвалась Текля Опанасівна.

— Нехай я недбайливий! Але я ніколи не гайнував надбання так безглуздо, як ти з Меласею, от хоч би й теперечки на оті п'ять хур якогось непотрібу. Я орю, молочу, збираю пашню, а ви вдвох тільки вієте та сієте десь. Ет! ви тільки безглуздо споживаєте мое надбання, — сказав батько.

— Коли ж, тату, так прийшлось, що саме оце доконче треба було віять та й сіять, — обізвалась Мелася й скося зирнула на матір. — Такий випадок трапивсь, бачте...

— Який же там випадок? Певно, той випадок, що отій добрій дуринді Таїсі Андріївні заманулось оддати свою дочку красуневі, та ще й обставить того петербурзького пройдисвіта по-аристократичному, по-столичному? — сказав з криком Андріян Кирилович, і його чималі подовжасті очі аж залисніли од гніву й вирячились на жінку, неначе він хотів застрелить її очима і вбити на смерть.

Ліда сиділа й тільки мовчки кмітила то за матір'ю, то за батьковими сердитими очима.

«Невже люде женяться тільки задля того, щоб гризтись та свариться щобожого дня? — думала Ліда. — Коли цьому правда, то я не піду заміж зроду-звіку!»

— Та не про це річ! Не в цьому, тату, діло! — крикнула Мелася і, як опечена, підвелась на стільці. — Не цей, тату, випадок, на який ви натякаєте, а якийсь зовсім інший!..

— Та коли довелось вже сказати правду, то ми оце в Києві знайшли Меласі жениха. Жених наклювується! от що! З цієї причини ми й задумали справити нову шикарну обставу, бо він, мабуть, оце незабаром і прибуде до нас. Я вже його й запросила до себе в гості. І він обіцяв приїхати з Таісою та з Любою або з Елпідифором Ванатовичем.

Батько одразу замовк і вгамувавсь. На його цимбалах неначе одразу порвались басові струни. Голос в його пом'якішав і задзвенів, мов на високих тенорових струнках. Блиск гніву та злості одразу згас в очах. Погляд став м'якіший.

Андріян Кирилович підняв вгору брови з дива.

— Цей жених — Михайло Уласевич, той, що часто буває в гостях в Елпідифора Петровича, — сказала Текля Опанасівна.

— Який це Уласевич? Щось він мені невтямки, — промовив вже зовсім спокійним голосом батько.

— Та той високий, сухорлявий та кучерявий, що буває в гостях в Таіси. Він слуге в якомусь страховому товаристві, — обізвалась Мелася.

— А! ага! Пригадую! Бачив я його раз в Таіси Андріївни. Пригадую!

— Там так прилип до нас! І в оперу ходив з нами, і букет приніс Меласі в ложу, ще й цілий фунт дорогих конфектів. Казав, що незабаром прибуде до нас.

— Що ж! Нехай приїде. Побачимо, роздивимось. Та й розпитать треба за його в людей заздальгідь, — промовив батько вже тихішим і зовсім спокійним голосом, неначе його цимбали загули пісню, зверху прикриті віком або десь в другій кімнаті за дверима.

— Цей Уласевич, мабуть, якась значна людина в Києві... бо він записаний спільником і в страховому товаристві, і в слав'янофільському, і в товаристві сприяння животинам, і в товаристві скаковому, і в яхт-клубі, — сказала Мелася.

— І в товаристві бджільництва. Казав, що дуже кохається в пасіках і хоче з тобою побалакати дійсно про цю бджільницьку справу, — додала мати.

— І пасіки любе! Оце мені дуже приємно! Чом же ви не сказали, щоб він привіз мені найновіші книжки про бджільництво? — сказав вже багато ласкавішим голосом батько.

— Вже й не пам'ятаю, чи казали ми йому за це, чи ні. А що Мелася впала йому в очі, то це добре пам'ятаю. Через те ж то ми й задумали поновити нашу обставу в домі та причепурити покої, щоб вони мали зовсім сьогочасний, модний, міський вигляд.

— Ага! Он як воно! А коли ж він обіцяв прибути до нас? — спитав батько.

— А бог його святий знає. Прибуде, коли йому це на думку спаде, — сказала мати.

— Коли так, то, про мене, й чепуріться. Доведеться продати оце зараз десятин зо три поля або й п'ять одному чоловікові, що давно вже намагається купити, бо за сьогорічну пашню підуть гроші на проценти в банк за позичку.

«Слава же тобі, сотворителю, що було ніби надовго задощилось та занепогодилось, а це якось несподівано й випогодилось в хаті... Аж легше стало на душі!» — подумала Ліда й сама одразу повеселішала.

— Завтра приїдуть з Києва два оббивщики. Вони швиденько й обтягнуть мебіль і почепляють оксамитові наддверники на дверях та гардини на вікнах. Завіси ми й самі зугарні почеплять, — сказала Текля Опанасівна.

Після другої потрави батько подобрішав і повеселішав: на radoщах звелів подати пляшку чудової смородиновки й сам поналивав чарки.

— Вип'ємо ж за нову обставу! От тепер в нас з покоїв зникнуть архірейські старомодні крісла та оті турецькі завальні софи. Ті старомодні гармати мені остогидли так, що я не можу на їх і дивиться. А от ми і здихаємось-таки їх! — сказала Мелася й хильнула здорову чарку й висмоктала її до сухого дна.

Після обіду панії пішли розгортувати та передивляються оксамити та дорогі плиси. Ліда теж зацікавилась тим крамом і помагала їм розгортувати та знов згортати. Навіть батько зирнув на той крам несамохіть і тільки цмакав, розмірковуючи, яких то скажених грошей коштує той усей червонястий дорогий крам.

Другого дня прикатали з вокзалу поштовою чортопхайкою два київські оббивщики й заходились покривати мебіль. Через кілька днів стару непотрібну мебіль винесли в флігель, а частку поганшого трухна склали в возовні на підрях, що теліпались на бантинах. Натомість розставили по покоях чудову художню мебіль, таку достоту, яка була і в Таіси Андріївни. Височезні дзеркала таки не змістились в невисокій горниці, і майстри мусили їх трохи підпилити зсходу та обшмульгати вирізані зверху стерчаки, щоб не обколупати стелі. Дім Гуковичів був старий, хоч покоїв в йому було багато: стеля була низькувата, вікна не такі здорові, як в житлі в Таіси Андріївни. Але просторні горниці, обставлені чудовою мебеллю та дзеркалами, при свіжих шпалерах, мали зовсім інший вигляд, ніж перше. Розпакували й високі лампи, внесли в покої й поставили одну чорну арапку коло стола в світлиці, а другу теж в світлиці аж коло дверей, що вели в кабінет. Як вносили з возовні в покої ті чудові чудернацькі лампи, уся челядь збіглась дивиться на те диво.

Горнична й прачка покидали й залізка і вибігли дивиться на те диво, нечуване й небачене на селі.

— Чи ти ба! Несуть чортів в покої. Дух святий при хаті! — гомоніла стара баба-птичниця.

— Їй-богу, несуть два чорти! — крикнула куховарка. — Це вже чорти світитимуть в покоях; аж страшно стає.

— Я ввечері боятимусь і по горницях ходять, — сказала горнична.

— Та придивись лишень краще! то не чорти, а чортиці, та ще сливе голісінькі, тільки в самих куценьких спідничках, — обізвався лакей.

— А справді чортиці, бо наче молодиці: в спідничках та в золотих сережках, ще й у золотих намистах. Мабуть, ото в пеклі така поведенція в чортиць, що вони так чудно вдягаються, — казав один дід в жарти.

— Ще й білі лопатні повитріщали, мов сміються аж на кутні зуби. Та й ротаті ж та вухаті оті чортиці, — додав один наймит.

— Мабуть, не з біса веселі, — додав другий наймит, — дивись, бра! ще й неначе пританцьовують чи навшпинячки спинаються, мов напідпитку. Мабуть, раденькі, що держать оті каганці в руках.

— От теперечки не буде нам сором вітатъ женихів в наших покоях! — сказала Текля Опанасівна, походжаючи по горницях та оглядаючи обставу.

— Шкода тільки, що в нас нема каміна з карнизом, де можна б було поставитъ отакі ляльки та цяцьки, німфи та фавни, як їх Люба понатикала в себе на каміні. Треба б нам доконечно заломитъ отих міських буржуазок, щоб не дуже-то пиндючилися перед нами, — обізвалась Мелася.

— І навіщо їх заломлюватъ? Чи то ж варто пиклюватъся за таку нісенітницю! Вони ж вас люблять щиро, — обізвалась Ліда.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купитъ: https://tellnovel.com/nechuy-levic-kiy_-van/neodnakovimi-stezhkami

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)